

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара: ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Odavichu*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Канетан-Митина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају: накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Баба ~ Гаја

— слика из Старе Србије —

(2)

Трајина жена, Кџа, у послу је. Сад је баш извадила из црепуље мумурузницу,¹⁾ и изнела је на кућна (куинска) врата, да види је ли печена, луна је претима и говори у себи: „Добра је“. Рукави јој засучени до лаката, те се виде лепе руке здраве сељанке; крајеве жупкастог мафеза затурила на плећа, да јој у раду не сметају, те се виде витице бујне црне косе; њено бело лице облила је румен а овлажио лаки зној, који се у малим ситним капљицама задржао испод грла и на пуначким недрима. Ноге су босе, а бела пртена кошуља спушта се до пета и при сваком њеном покрету зашупти.

Диже црепуљу и узме метлу да помете пенео. Подиже поклопац од лонца и духну у пару, да види је ли јанија искрчала.

Вечера је готова, а сад ће и он (муж) доћи, јер у ово доба и долази кући.

У дворишту се два синчића Трајина играју. Старији прави од хартије вртешку, меће је на штап и покушава да трчи, да види хоће ли се вртешка окретати... Млађи

отворио некакву књигу, па не гледа у њу, већ само прстићем преврће листове а из свега гласа као чита Апостол: „Солунци посланци... Солунци посланци“.... Затим остави књигу, узме кадионицу — кору од тикве с врвцама, место ланчића — па стаде махати њоме, као да кади, непрестано вичући: „Господи!... Господи!“... Кадећи тако по дворишту, упути се к вратима... кад се она отворише и на њима се појави баба-Гаја.

И један и други притрчаше к њој, радосно је дочекаше, ухватише је за руке, стадоше јој се умиљавати непрестано вичући: „Баба-Гаја... баба-Гаја... наша баба“...

— О децо, децо!... Бабина деца!... Синци моји... о, о, о!...

У тај мах нестаде с баба-Гајине душе мрака сумње и страха... она се осети блажена међу блаженом децом својом, унучићима својим.

Али само за тренутак... Похита, те упита:

— Је ли вам дошао тата?

А деца весело одговореше:

— Не, неје дошао... па зато ми још играмо, трчимо.

Уздахну баба-Гаја... закашља се, а осети неку студен у целој телу.

¹⁾ проју

Изађе пред њу Кјита са засуканим рукавима, дочека је и приђе јој руци.

— Добро вече, снахо! — изусти баба-Гаја.

— Добро ти Бог да, баба-Гаја!... Хајде унутра да седнеш, да се одмориш. — И узе је за руку, уведе у кућу (кујну) и даде јој столицу, те седе.

— Ох! — уздахну баба-Гаја... А нема још Траје?

— Нема га.

— Неје никако долазио од како је после ручка отишао?

— Неје долазио... За чудо ми је што се толико задржа... ама, мислим, сад ће доћи; већ је мрак, акшам¹⁾ је викао.

Поћута баба-Гаја, па ће онда упитати:

— Јеси ли прислужила кандило?

— Јесам. Чим је клепало зачукало, одмах сам кандило прислужила.

Баба-Гаја навире на отворена собња врата, и ако не сумња, и виде како кандило светлуца...

— На, остави пред икону — и пружи Кјити кључ црквени.

— Баба-Гаја! Види што сам ја направио — виче старији унук — ... Види, види, што имам ја! — показује кационицу млађи.

— Добро, благо баби, добро!... Идите још мало поиграјте, док не дође тата...

Деца истрчаше у двориште.

— А је л' Траја понео ништољ? — пита баба-Гаја.

— Не; ено га на чивилуку код иконе.

— Хм! — учини баба-Гаја и заћута.

Мрак се спушта по кући, по соби, по дворишту; мрак обавија земљу... мрак обавија душу, материну душу... У кући ватра са огњишта осветљава мрак... у соби слаба светлост од кандила пробија мрак... А у души?... Баба-Гаја погледа у кандило, у икону... прекрсти се и прошапута: „Свети Никола, помагај!“

У том се зачу јак топот с поља, рекао би: земља се тресе... врата се нагло отворише и у дворишту се појави — Траја.

Деца повикаше: „Тата... тата!“ Траја викну: „Пет!“ и подупирачем подупре врата.

На то баба-Гаја скочи... али се зачу други јачи топот и звека славских драгулија... — „Отварај!“ — чу се вика и лупа у врата. — У том баба-Гаја дође до Траје, руком га трже да иде у кућу, а Кјита викну: „Децо унутра!“ и уђе с њима у кућу.

— Ко је? — викну баба-Гаја.

— Ја!

— Ко си ти?

— Емин!

— А, ти си!... Кога тражиш?

— Трају!

— Нема Траје!

— Има!

— Нема!

— Отварај да видим!

— Нећу да отворим!

— Отварај!...

Наваљује на врата да их силом отвори.

— Отварај!

— Отворићу, ако ми даш бесу!

— Ха, бесу!... Какву бесу?

— Бесу... да ћеш најпре мене убити, па преко мене мртве ући у кућу!...

Овај необичан захтев изненади Арнауте... изненади и збуну... и они ућуташе. Затим се чу њихово шапутање.

— Убиј мене! — наставља баба-Гаја — па да се међу другарима можеш похвалити како си био јунак те си једну бабу убио!... Убиј ме!

— Отварај!...

— Дај бесу, па да отворим!...

На ову вику сташе се скупљати људи и заустављати пролазници.

— Шта је то, Емин-ага? Шта ти је учинила баба-Гаја? — питају једни.

— Остави се, тако ти вере, не нападај на кућу, да не поплашиш децу! Грехота је! — говоре други.

Наста неко објашњавање.

Затим се чуше гласови: „Хајде, хајде, не љути се!... Смири се!... Не нападај на рају, тако ти Бога!... Зар да се јуначиш сирам једне бабе!... Срамота је и грехота!“...

Почеше се разилазити...

Ко би у том тренутку могао видети баба-Гају, не би никада у њој познао ону стару, погрбављену, кашљуцаву баба-Гају! Не. Оно беше јунак-баба... јунак-мајка, која снагом материнске љубави брани своје срце, чува свој пород од погибљи!...

— Нема их! — прошапута један глас споља.

— Одоше? — пита баба-Гаја.

— Одоше!...

— О, хвалим те, Воже! — узвикну баба-Гаја, кад се врати у кућу. — О, хвала ти, слатки Свети Никола! — и погледа у икону и прекрсти се.

Деца се шћућурила око мајке... Траја грозничаво иде по соби; брише зној с чела... раскопчава на грудима минтан и тамо брише зној, па руком маше те се хлади.

Уђе баба-Гаја у собу... Траја се спусти — седе.

— Одоше!... Нек сломе врат, да Бог да! — рече баба-Гаја.

Тајац.

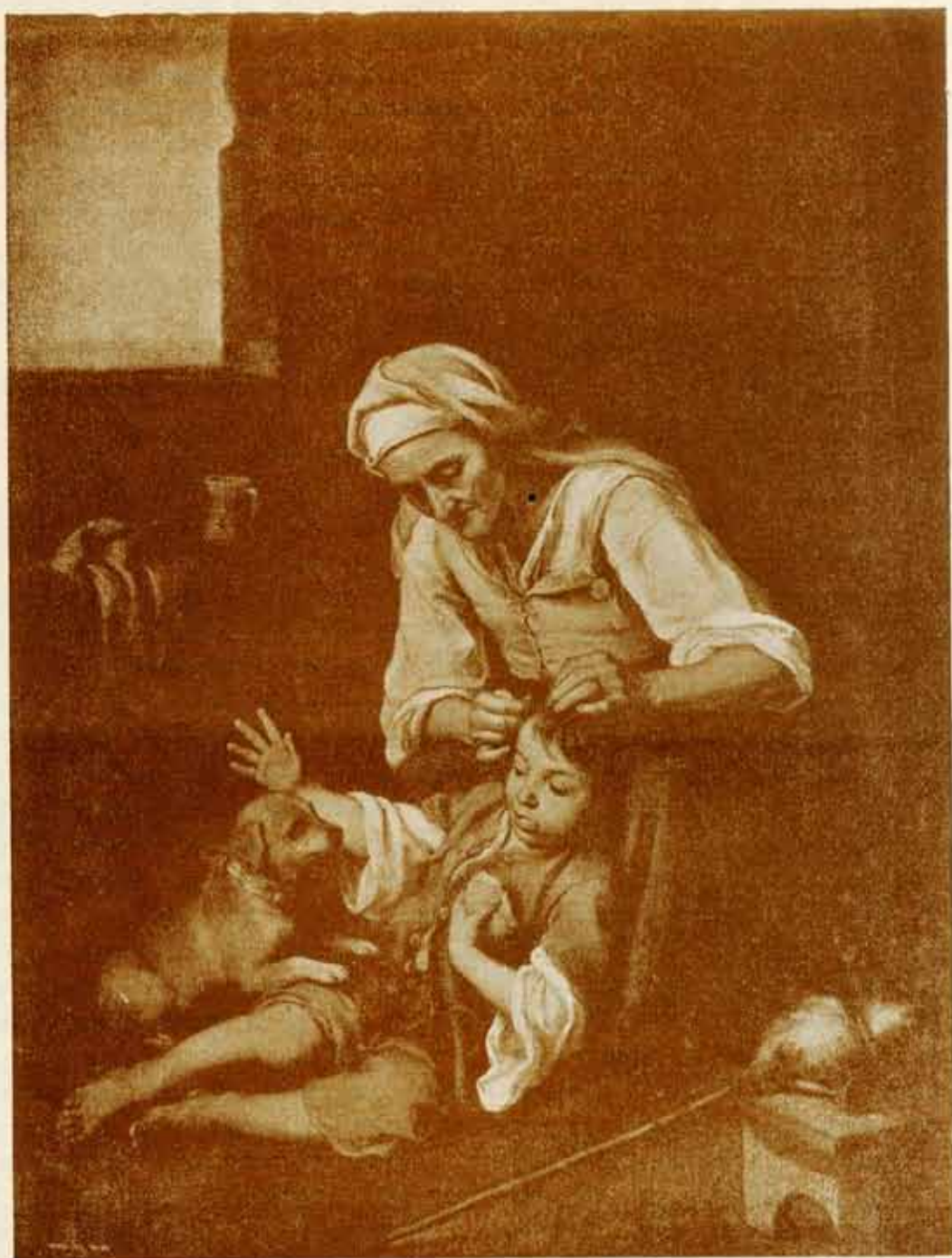
— А шта је то било, синко, те се толико задржа? — упита баба-Гаја.

— Шта је било!... Добро је кад ме видиш живог!... Реци: хвала Богу и Светоме Николи што ме живог доведоше!

— Хвала, по сто пута хвала!

— Каква ти њива, — настави Траја, — каква ти земља, каква ти кућа, какво имање у Турској?! Ништа неје твоје, ништа не можеш ни имати!... Најбоље, продај све, па иди у Србију, сачувај главу — то је доста! Живи после колико ти дао Бог; барем знаш да ћеш од свога

¹⁾ вечерња молитва с њамије

Б. Е. МУРИЛО

БАБА И УЧНЕ

дана умрети, кад ти је суђено, а не овако без дана, од душманске руке... Ето данас умало несам погинуо; само ме Свети Никола сачува — хвала му! — (Скиде капу и прекрети се) — Препирали смо се више од два сахата. Бре хоће бит', бре неће бит'. Преорао моју њиву... еј куд је остао „Побијени камен!“ У пола њиве. Толико заузео. Ја кажем: „Моје је — ево белеге“; он каже: „Не, то је моје — ево ове белеге“. Бре овако, бре онако — ај! Хоће да отме, па да отме. Реч по реч... реч по реч, и мени прекрете, те му викнем: „Е па узми, Емин-ага, за мало ће ти бити! Дођи ће онај (пружи руку на Србију) брзо... брзо... па ћеш и ти и твоја њива и твоја кућа овако!“ (пружи длан и духну на њ). — „Хајд', бре ђавур!“ — викну Емин и ухвати за ништољ....

Баба-Гаја учини само: ух!... и прекрети се.

Кита јаче приграи децу и помилова их по глави.

— Памтим само — настави Траја и опет нахну шаком да расхлади груди — како ништољ учини: „шкљоц“... и ја нагох бежати... Кад сам... еј!... измакао, чух пуцањ: тан!... и ја падох. Лежао сам тако, лежао... а они су, можда, мислили да сам погинуо, те ухватили пут и отишли. Кад се тако прибрах, ја онда полако подигнем мало главу и видим нема никога... па онда устанем, те хајд', хајд'... ударим на циганску махалу, па онда изађем на Бачевину... и таман прођох хаџи-Јовину кућу, а они од некуд изађоше из оног сокачета, сназише ме и почеше за мном јурити, а ја беж', беж', те, хвала Богу (прекрети се), утекох!

— Е, хвала Богу! — рече баба-Гаја и опет уздахну.

— Све нек је просто, само кад те живогa видех!... Остави њиву, нека узме докле хоће... њихово је сад. Ако да Бог да дође наше царство, лако ћемо све да вратимо.

— Не може се више овако! — виче Траја.

— Не може се, али се нема куд, синко! Трин, па то ти је!... Хајде, снахо, — окрете се Кита, — дај штогод деци да једу, па нека спавају!... Хајде и ви узмите који залогaј... а ја не могу, још се сва тресем.... Ја ћу да напијем само једну чашу ракије.

— Не можемо ни ми да једемо — одговара Кита.

— Узмите, узмите, само кад се овако све свршило а не онако како сам ја слутила... Ама ово моје десно око никад ме неје преварило. Чим заигра — не надај се добру! Све ми се нешто предсказивало, све ми нешто у срцу, ето ту (показује желудац) игра, игра... и ја, бре иди, бре разговарај, бре шали се — ах! све некако силом. Што је суђено — суђено... Но иди, ти Кито — ти синко, немој да излазиш — те види јесам ли добро подупрла врата. Па сутра ћу ја, ако Бог да, рано у цркву, да спреим све што треба; наћи ћу некога и кле-пало да лупа, а ти ћеш, синко, доћи тек кад се добро раздани, те свет почне њи сакаком.

III

И на јутрењу и на литургији баба-Гаја у многоме помаже Траји и замењује га. Ето ако за време ових бо-

гослужења иконом (прота) или који свештеник пошље куда Трају неким хитним послом — баба-Гаја је ту, да га замени. И ако је народ у „мушкој“ цркви — кад је потребно она прође кроз народ и дође до олтарских врата, те изазове свештеника. Једном речју: врши све оне послове што спадају у дужност клисареву. Само не улази у олтар. И још нешто: Ако за време „великог входа“, кад се оно пева „Иже херувими“, не буде ниједнога свештеника у олтару, да изађе да кади испред свештеника при његову пролазу, онда то чини Траја; не буде ли ту Траје, онда ће један ђак узети кадионицу и тако кадити пред свештеником. Е и то неје могла никад чинити баба-Гаја.

Кад се на литургији стају носити тасови по „мушкој“ цркви, баба-Гаја узме са пангара¹⁾ пет тасова, па један за себе задржи а друге подели женама, те тако свих пет с тасовима прођу по „женској“ цркви. А о великим празницима Траја би носио шести тас с великим црквеним кључем и прилог тај био би у његову корист. Чим се угледа тас с великим кључем црквеним — зна се да је то Трајин тас, и Траја би сваком приложнику, кад спусти пару, рекао: „Да ти је на помоћ Свети Никола!“ То је било место захвалности... Кад тако Траја прође по „мушкој“ цркви, баба-Гаја узме исти тас с истим кључем и пође по „женској“ цркви, и она шапућући приложници: „Свети Никола на помоћ!“...

Ну баба-Гаја је имала и других дужности.

Кад у четрдесети дан дође цркви породиља, да „одговори молитву“, — обратиће се баба-Гаји. Баба-Гаја ће јој казати где да стоји и како да држи дете; позваће свештеника, па ће свештеник породиљи прочитати молитву, узме дете и пронеће га кроз цркву; унеће га у олтар, ако је дете мушко, а ако је женско, само ће се поклонити пред олтаром. Баба-Гаја за све то време стоји код матере дететове и објашњава јој радњу свештеникову на свој начин:

— Видиш!... Родила си сина, па се и Свети Никола радује... Ене пои га однесе чак у олтар... Мушко је, благословено је, па још као песница сме да уђе у олтар, а ми никад целога века не смемо тамо да крочимо!... Мушко, па мушко! Нека ти га Бог поживи!... Да донесе до године још једнога брата, па онда — сестру!...

Враћа се свештеник с дететом, предаје га матери, која љуби свештеника у руку и спушта му грош или два и чарапе или пешкир. Баба-Гаја је задовољна и пешкиром, који одмах пребаци преко руке и тако прође по „женској“ цркви, да се похвали поклоном и да похвали ону која је поклон дала. Жене чим опазе пешкир преко руке баба-Гајине, који је врло често извезен свилом и клободаном, одмах се окрећу да виде која је то дошла да „одговори молитву“. Нека ће онда рећи: „А, Јованка дошла да „одговори молитву!“... Друга ће продужити: „Бога ми, убав пешкир дала... све свила и клободан!“... Трећа ће наставити: „Тхе, зар је то ас²⁾ клободан!“ — па

¹⁾ пангар је сто за продавање свећа у цркви

²⁾ прави

ће накривити усне, зажмурити и окренути главу. — Прва ће прихватити: „Ни то неје сама навезла... Ајша је то све извезла.... Да Бог поживи Арсину кесу!“... Такав разговор баба-Гаја изазове својим пролазом с пешкиром преко руке кроз цео женски свет у цркви...

Али и кад се ћерка донесе цркви, баба-Гаја и за такву мајку има речи лепих и похвалних.

— Родила си ћерку! — рећи ће баба-Гаја. — Нека је жива и срећна!... Ћерка, па ћерка; од сина никаква вајда. Хеће! — уздахнула би баба-Гаја — Камо среће да сам место Траје родила ћерку — ко би био као ја!... Ћерка се нађе око мајке и у старости и у слабости, и у добру и у злу. А син?... Он добије другу мајку... Ама нека су живи сви: сваки прет боли подједнако. Ове године добила си ћерку, до године, да Бог да, сина!...

И опет баба-Гаја пронесе пешкир преко руке, па макар телом везен, место свилом и клободаном.

Непрестано тако баба-Гаја кретари по женској цркви и — одржава ред и мир!... Час је код великог свећњака, па ком горе многе свећице, те би гасила оне које догоревају; час би се обрела код једне или друге мајке, чија се деца у повоју деру, те би им не казала, већ наредила:

— Подај том детету сису да не виче!... Неје овај свет дошао у цркву да слуша њега, већ пона!...

Постиђена мајка почне да се откопчава да подоји дете, а баба-Гаја потанка га руком и стане га умиривати: — Ћути, благо баби, ћути! Сад ће ти мајка дати млека... Ха, твоја мајка!... мајка... што ми те тако малецно донела у цркву а неје те оставила дома да спаваш, да растеш!

Мајка се почне бранити:

— Е што ће се, баба-Гајо! кад се нема на коме да остави дома....

Баба-Гаја и не сачека правдање, већ иде онима где чује да се разговарају и кикоћу:

— Хајде, хајде, наразговарајте се!... Безбели дошле сте у цркву на разговор а не на Божји закон!...

Разговор би одмах престао, а оне жене би се стале кретити, кретити...

И на крштењу се нађе баба-Гаја да помогне и својом услугом свештенику и својим упутима куму.

Упитаће кума, да ли је донео платно (крзницу), узеће га и рашириће да види какво је и је ли довољно; опоменуће кума, да пази да не заборави име које мисли дати детету, кад му рекне поп: „Дај, куме, име!“...

Затим прилази бабици и детету; подиже и тулбен и пешкир, којим је дете покривено, па ће дете као поплувати:

— Да неје урок!... Лично је, убаво је — на мајку... ама пућена¹⁾ мајка!... Нека је живо и здраво!

Докле год траје крштење, баба-Гаја је непрестано ту, непрестано мотри: а на пона, а на кума, а на дете — да би се све испунило што треба.

Једанпут је поп-Тодора, кад је хтео дете да спусти у крстионицу, ухватила за руку и подсетила га да дете

Из ситкевачке клисуре

неје помазао (уљем)! — а поп-Тодор заврте главом, насмеши се и рече:

— Е, баба-Гајо! моја памет...

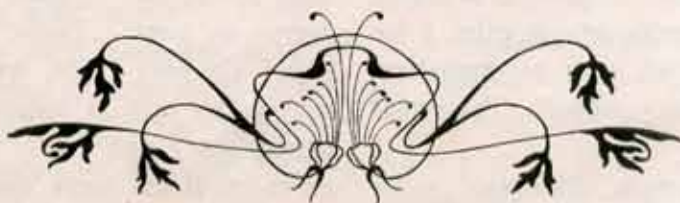
— За овцама, попе! — брзо допуни баба-Гаја.

Насмеја се поп-Тодор, насмеја се кум, а насмеја се и баба-Гаја.

Зар. Р. Поповић

(СВРНИШКА СР)

¹⁾ иста, сушта

о плахи ветар кроз гору, кроз гране,
Пролетњу када танку мрси свилу
Музика бруји: наше младе дане
Заноси страсно у првом кадрили.

Опет ми душа даљне снива стране,
Оне, где цвеће у свом сплићеш крилу.
И ја ти љубим очи, косе вране —
Вечитих снова вечиту идилу.

К'о чежња, што ти оком милим блиста,
Једна ми жеља из срца полеће,
К'о чежња она злаћана и чиста:

И тад кад буде илузија цела
Гледај ме тако, моје премалеће,
Заносна, тиха, невина и бела.

М. Јелић

Чича-Митина смрт

— слика —

С. Д. ТОДОРИЋ

(СВРШЕТАК)

Јутру ишао је Стева полако дединој кући. —
Да сам знао па и да не долазим! шапутао је
успут. — Нема ничег занимљивог! Све пусто!...

Чичице поседале испред кућа, сви наслоњени на дренове,
беле штаниће, сви пуше... Како је досадно!...

Кад је ушао у дедину собу, бацио је немаран поглед
на деду, чија се суха рука још тресла, па поздравив се
с онима што су били у соби, седе на једну столицу.

Једна бака седи испод ногу чича-Митиних, дремуца
и шапне покатакд нешто. — Јадна Станика! како је
она била здрава!... — рече наједаред гласно. — Њу је
имао ко да чува... А мене?... — упита и разли јој се
један осмејак по лицу, па поцрвенев сва, додаде: — Ја
ћу у болницу, у болницу!... Није ни то ништа! — па
опет саже главу и настави своје мисли шапућући, а дуга,
шиљаста брада мрда се, мрда...

Драгутин је седео крај оца, држао га за суху руку,
која је већ почела да хладни, и кад бака престаде да
говори, рече уздахнув:

— Јадан тале!

— Па сви ћемо, Раги, сви! И ја и чича Риста,
сви баш... — рече му један чичица што је седео у хо-
шку и гледао готово несвесним погледом час чича-Миту
час Драгутина. — Ето и Јоса пао у постељу... Сви старци
одоше... И ја ћу...

— Море нећеш ти чича за дуго! Шалим се, — до-
баци му у шали Анте бојанице дебела жена. — Не бој

се, чичо, не бој се! — рече и отпоче да се смеје, а ве-
лики трбух се заталаса...

Чича развуче мало усне на смех...

За време смејања уђе полако, готово плашљиво, у
собу шустер Тагра и, поздравив се са Драгутином, седе до
Стеве.

— Како ви живите? — упита Стеву.

— Па добро, — одговори Стева и подиже главу
да види ко му то говори.

Поред њега је седео повисок, сух човек, уздигнутих
рамена, на ушима је имао обоце, испод мишака држи по
једну ципелу, али исцепану, из цепа му вири један чекић;
кад говори окреће се лево и десно, стеже усне и смеје се
тихо, једва чујно: хи-хи-хи.

— Дошли сте деду да видите! Јадан деда! — на-
стави Тагра мало слободније. — Данас живи, сутра мр-
тви! — и он се окреташе лево и десно на столици, обоци
су му се тресли од тиха смеха, чуло се угушено: хи-хи-хи.
— Чича-Мита је био баш красив... Али ето, дошло време.
Ја сам још из малена у чича-Митиној кући... Кажу да
пијем много. Јок!... слабо пијем, слабо... хи-хи-хи. Знате,
доктор ми каже: „Тагро, не пијеш ракија, умреш од ра-
кија.“ Па нека умрем, шта марим! хи-хи-хи... Ову ци-
пелу морам сада да закрим, ето ту, — рече и извуче
ципелу испод мишке. — Шта ћете, мора се живети!...
хи-хи-хи. После сакри брзо ципелу испод мишке, устаде
са столице, натуче исцепану капу на главу, из које му је

испао прамен косе, подиже мало више рамена у вис, и поздрави се са Драгутином.

— Дођи љу вечерас, дођи љу... Шта ћете, и мене треба неко да чува кад се разболим... Немам никогa, хи-хи-хи... Збогом господи Стево, дошли сте деду да испратите, хи-хи-хи...

— Ето несрећник! рече један човек кад се врата затворише за Тагром. — Какав је то живот!... Нигде ништа нема...

Стеву заинтересова тај Тагра. Како се смеје! какав ли је то човек? — упита се и поче да удара прстима по прсима...

ВЈЕРУШ КОВАЉСКИ

— Како си спавао, Стево? упита га отац и седе до њега.

— Па добро... добро! Мало је била врућина, али ништа!...

— Баш је била ноћас врућина! Једва сам остао у соби!... Је ли отворио очи? — упита наједаред Драгутин и приђе брзо очеву кревету. Учинило му се да му је отац отворио очи. — Тале, тале, ја сам то! Твој Гаги...

— Баш је занимљив овај Тагра! — рече Степа у себи кад му отац приђе дединоу кревету. — Да хоће бар још једаред да дође! Како се само окреће на столици! — рече и хтеде да се окрене на столици као што је то Тагра чинио, али се сети да није ту место игри. — Тих, ала ће Зорка да се смеје, кад станем да се окрећем као Тагра! — и њему се разли осмех по лицу, јер је знао да ће Зорка пући од смеха.

После мало заборави Тагру и примети једну мрљу на панталонама. — Где ли сам се ово упрљао? — упита се и извуче махраму из џепа, па увлажив је мало пљувачком отпоче да брише ону мрљу. Кад је обриса, сави махраму и изиде у трем, па отпоче да говори као Тагра. Седе на једну столицу, издиже рамена, усне стеже, а руке сакри иза леђа, чуло се тихо: хи-хи-хи.

Неколико прилика прођоше му испред очију и изгубише се у соби. Он пожури за њима.

Дошла је Маца, Мите-ћопе жена, са кћери и сином.

— Је ли ово Степа? — упита Маца кад Степа уђе у собу. — Колики је већ... читав момак!

ПОМАМНА УПРЕГА

Стева се поздрави најпре с њом, па после с девојком и сином јој.

Дошла му Маца нешто много суха, погурила се, коса јој опала, ретка. Па како је слабо говорила, једва се чуло.

— Где молим те, како се и Даринка изменила! — рече у себи Степа са чуђењем. — Како јој је лице тамно, па очи упале, а испод њих ваздан колута!...

У том му приђе њен брат Милоје и седе до њега.

— Како сте? — упита Стеву готово плашљивим гласом и насмехи се мало.

— Хвала Богу, добро! — одговори Степа и упита га шапатам: — А што је Даринка овако ослабила?

Милоје погледа упитно у Стеву; видели се да се решава хоће ли му рећи истину или не, па погледав у Даринку, саже се Стеви на ухо:

— Море читава комедија!... Бежала Мати колару, па се после вратила...

Стева погледа изненађено у Даринку и понови: „Бежала!“ Она као да је погађала о чему се говори, обори очи земљи. Очи јој се напунеше сузама. Да не би приметили они у соби да плаче, изиде из собе.

— Ето, тако сад од свакога бежи!... Сама је крива, — рече готово без љутине Милоје. — Сама је крива, хоће да бежи!...

Вече се полако спуштало. Људи су вечерали па поседали испред капија, а девојке шетају поред кућа.

На чича-Митиној соби затворени прозори. Запара... Једна мала, плехана лампа баца слабу светлост по соби.

У соби подоста људи и жена. Драгутин је седео поред оца и држао га за руку.

Стева се само нешто изменио. Седео је близу собних врата и слушао је пажљиво онога који би штотод казао. Није никако ишао у кавану. Чак су га почели занимати ти стари, прости људи. Мислио је дуго на „шустера“ Тагру. — Шта ће, и он је човек!... Па и она Даринка, са силним колутима испод очију и уплаканим лицем, привлачила га је себи. — Што ли јој је суђено да проведе тако живот?!...

У себу уђе Мита-ћона, Даринкин отац, и прекиде му мисли. Тек је дошао из села. Дебео, округла трбуха, опасан црвеним појасом, главе повелике, округле, мала месната носа, једне ноге пресавијене, тако да је само прстима додиривао земљу при ходу.

— О, Гаге, Гаге! Добро дошао!... — рече при уласку у собу и рукова се снажно са Драгутином. — Мита слаб, слаб... Шта ћеш, поживео је!... За нас је тешко, за нас што живимо! Ето остарео сам, леђа се пресавила, слаб сам! — рече Мита-ћона и извади из гуња махраму и обриса знојаво, црвено лице. — Баш је Мита био јунак, јунак! — настави он. — Шта ти није претрпео... Кад је оно био први рат, шта ти није ја и он претрпели, — рече и махну руком да покаже да би се свако ратосиљао тих патњи. — Једаред нас ухватише Турци, па хоће да убију!... Свезали нас, — и он извуче опет полако махраму из џепа, обриса лице и спусти је заједно с руком на колено. — Хоће да убију!...

Сви упрли очи у њега и чекају да чују шта ће сад бити.

— Па како сте се избавили? — упита нестрпљиво Милоје.

— Лепо, тројица су нас терали. Кад дођосмо до једне провале, а ми доле, па маглу... Они дум... дум... за нама... хоћеш летимо ти ми, па утекосмо... Баш је Мита био брз. Онако мали па цапара! и он показа рукама како је чича-Мита бежао. — Мени је ова нога од другог рата, — рече и опет се обриса махрамом.

Ноћ се у велико спустила.

Чича-Митина цела лева страна тела охладил се.

Драгутин је седео поред очеве кревета и сећао се како је због силна очева пушења извлачио батине. Онај

високи Срета, учитељ, помири се га једном кад уђе у школу.

— А што пушиш, бре?

— Нисам, бога ми, господине!

А Срета држ' Драгутина па удри, удри. Тако га је био неколико дана. Најзад он рече оцу да га уби Срета што мисли да пуши, а чича-Мита поћута мало, па извуче иза паса лулу, изломи је, а дуванкесу баци у ватру...

— Баш је био добар! — шапутао је Драгутин. — Баш је био добар...

Неколико старица заспало је...

— Што си ти, Маро, окренула леђа чичи? Да нећеш и ти тамо? — додаде баба Мари једна омлађа жена.

Мара се трже из сна. Промешкољи се и прекрсти се, па се окрете лицем чича-Мити.

Опет завлада тишина... Чује се само покаткад тихи шапат или зевање...

Стеван је ишао у јутру и по подне у посете рођацима.

Таман дође после вечере дединој кући, дођоше и Тагра и Мита-ћона и његов неки кум-Пера.

Тај Пера је висок, дебео човек, врат му је округао, црвен, трбух прешао мало висину груди, ноге искривљене, на глави носи некакав стари шешир, лети је увек био у прснику, који је био од неке пругасте материје, и белој кошуљи. Није се никада смејао, увек озбиљан, натмурен.

— Добар вече, — рече кад уђе у собу и поздрави се озбиљно са свима што су били у соби. После узне столицу и принесе је полако болесникоку кревету и седе.

— Чича још онако! Ни боље ни горе! — рече и заврте главом, гледајући некако тужно чича-Миту. — Сви ћемо тако... Па се после окрете Драгутину: — Како ти, Гаги, јесу ли сви здрави дома? — упита и улете прете на шакама и палце поче, ћутке, да окреће један око другог.

У то уђе она сува Маца и прекиде му мисли.

— Је ли ту Даринка? — упита и не назва: добро вече. Глас јој је дрхтао, коса се разбарушила, очи још дубље упале у дупље...

— Јок брате! — рече с неким страхом Мита-ћона, кад виде тако улашену жену. — Да није негде у башти? — додаде и пређе дрхтавом руком преко лица.

— Аја, нема је! — рече готово бесвесно Наста. Сви се устумараше по соби.

— Ту је, брате, ту је! Што сте се улашили!... рече Тагра, окренув се на столици лево и десно и чу се оно његово тихо: хи-хи-хи!...

— Куку мени, ако је то учинила! — викну Маца и удари се у прса рукама.

— Шта је, Насто, шта ти је? — рече узнемираним гласом Пера и окреташе се по соби, — тражио је нешто, а није ни сам знао шта. — Тагро, Тагро, трчи па види да није у башти, — додаде он и зграби један шешир, па излете из собе.

Дуго су тражили Даринку по башти и комшилуку...

После су се помирили с мишљу да је веома лако могуће да је се удавила, те нађоше неке фењере и пођоше рећи.

Поред обале биле су високе тополе. Њино лице се окретало од повегарца и тихо је шунтало...

Стева је ишао сав уплахирен поред обале. — Живот! живот!... — шапутао је потресеним гласом...

Нашли су је најзад и извукли из воде. Према месечини видело јој се бледо лице, коса се разбарушила, умрела, очи полутворене и као да још плачу, а уста се стегла, као да се спремају да се насмеју: животу...

Пред зору умре и чича-Мита...

Бре ђаволе коно море!...

из pjesama „Азимија“

Ашник остах на те очи,
На те двије мрке ноћи,
Бре ђаволе, коно море,
Не исходи на прозоре!

Не исходи, не пркоси,
Твој ми поглед памет носи!
Јер тако ми Рамазана,
Биће руснај једног дана —

Свој ћу живот прегорети:
У двор ћу ти ускочити,
Сто ћу јада починити,
Сна ти врата поразбити

Док одају нађем твоју,
У њој тебе — тугу моју;
Изгришћу ти усне рујне,
И образе твоје бујне.

Испићу ти ока оба,
— Два ми срцу хладна гроба —
Бре ђаволе, коно море,
Не исходи на прозоре!

Београд, новембра 1903. год.

Осман А. Ђикић

Робље љубави

— Кнут Хамсун —

Пишем о себи, пишем данас, да олакшам срцу свом. Изгубила сам своје место у гостионици и своје лене дане.

Један млади господин, у сивом оделу, долазио је сваког вечера, са два пријатеља своја, и седао за један од мојих столова. И друга су господа долазила, и сваки је од њих имао понеку лецу реч за мене, али не и он. Био је висок и витак, имао је меке, црне косе, тек огарене науснице и плаве очи, које би понекад превео преко мене.

У почетку као да је нешто имао противу мене. Једно недељу дана долазио је непрекидно. Већ сам била обикнула на њега, кад једног вечера приметих да га нема. Обиђох сву гостионицу тражећи га; најзад га видех, чак на другом крају, где код једног стуба седи за столом са

једном чланицом из циркуса. Имала је жуту одећу и дугачке рукавице, чак преко лаката. Била је млада и имала је лене, мрке очи, — а моје су плаве.

Застадох за тренутак поред њих и ослушних њихов разговор: пребацивала му да је досадан и говорила му да иде. А ја помислих у срцу свом: Воже, ја не бих могла бити таква према њему. —

Сутра увече дође он опет са своја два пријатеља и опет седе за мој сто. Ја им не приђох, као што сам увек радила, већ се учиних као да их нисам видела. А кад ме позва, приступих и рекох: „Јуче нисте долазили.“

„Ала је наша келнерица израсла!“ примети један од његових пријатеља.

„Пива?“ упитах.

„Да“ одговори он. Брзо, колико могох брже, до-
несох три чаше. — —

Прође неколико дана.

Једанпут ми даде своју карту и рече: „Однесите је
онамо...“

Узедох карту, па је, пре
но што изговори, однесох жу-
тој дами.

Успут прочитах његово име:
Владимир Ф.

Кад се вратих, само ме по-
гледа упитно.

„Предала сам.“

„Има ли одговора?“

„Не.“

Даде ми фравак и рече сме-
шећи се:

„И никакав одговор ипак
је одговор.“

Цело је вече преседео и
само гледао жуту даму и ње-
зине удвараче. Око једанаест
часова устаде и приђе њезину
столу. Она га дочека хладно,
а оба њена удварача седоше
сасвим уз њега и ругаше му
се. Остао је неколико минута,
а када се вратио, рекох му,
да су у џеп његова вреканута
насули пива. Он га скиде,
окрете се љутито и погледа
за један тренутак према столу
жуте даме. Кад му сасуших
канут, рече ми осмешљиво:
„Хвала, ропче!“

Кад га је поново навла-
чио, ја му помогах и тајно
превукох руком преко његових
рамена.

Седе. Био је расејан. Је-
дан од његових пријатеља по-
ручи још пива. Узедох чашу,
па хтедох узети и Владими-
рову. Али он не даде: „Не,
хвала“ и спусти своју руку
на моју. При овом додиру
задрхта ми рука, те он своју
одмах трже.

Те ноћи двапут сам се
пред својом постељом молила
за њега. Сва срећна љубила
сам десну руку своју, јер њу ми беше дотакао.

Једном приликом поклати ми цвећа, читаву гомилу
цвећа. Беше га купио у цвећарке, када је улазио у го-

стионицу. То је цвеће било свежо и румено, и без мало
све што је цвећарка имала. Беше га метнуо поред себе
на сто. С њим не беше ни један од његових пријатеља.

Стајала сам, кадгод бих уграбила времена, иза једног
ступа и не бих очију скидала
с њега. Мислила сам: Дакле,
име му је Владимир.

Тако је, од прилике, про-
шао читав час. Једнако је по-
гледао у свој часовник. Упи-
тах га:

„Очекујете ли кога?“

„Не, никог. Зашто питате?“

„Мислила сам да неког оче-
кујете.“

„Одите“ одговори ми. „Ово
је за Вас.“

И даде ми цвеће.

Захваљивах му, али не мо-
гах ни једне речи изговорити,
већ само муцах. Осетих како
ми крв навали; без даха сам
стајала пред бифетом где је
требало да нешто узмем.

„Шта ћете?“ упита мамзел.

„А шта мислите?“ уни-
тах је.

„Шта мислим? Јесте ли
полудели?“ одговори мамзел.

„Погодите, од кога сам
добила ово цвеће?“

У том прође поред нас кел-
нер наплаћивач.

„Заборавили сте однети пи-
во господину без ноге.“

„Добила сам га од Владими-
ра“ рекох јој и однесох пиво.

Владимир не беше још оти-
шао. Захвалих му још једном,
кад устаде да пође. Он штуп-
ну и рече ми поводећи се:

„Било је другом намењено.“

Па добро. И ако је било
другом намењено, ипак сам га
ја добила. Ја сам га добила,
ја, а не она којој је било на-
мењено. И за то сам му захва-
лила. Лаку ноћ, Владимире.

Сутрадан је падала киша.

„Да ли данас да обучем
црну или зелену одећу?“ ми-

слила сам у себи. „Зелену, зелену, јер ми је најновија.
Њу ћу обући.“ Била сам необично расположена.

Кад стигох до чекалишта, угледах једну госпоњу где
под илуском, а без кишобрана, очекује трамвај. Понудих

Зарасле су оне стазе
Што вођаху двору твом;
Сад гуштери њоме слазе,
Ту је трње, кам и лом.

Опустели двори спретни,
Не дими се ошак твој;
У парлогу врт је цветни,
Не чује се песме пој.

Тамо нека чељад нова,
Све добило други вид —
Чуваркућа пала с крова,
С прозора се круни зид.

Успомене слатке многе
За мили ме вежу кут;
И саме ме носе ноге
На коровом срасли пут.

Тад се силној тузи предам
И за сузом суза ври —
Своју златну срећу гледам
Која мртвим санком спи.

Немар, парлог, све је скрио.
Тешко ми је што сам жив.
И чух глас што збори тио.
Свему томе сам си крив!

С. Б. П. 1903.

М. П.

је да заједно причекамо под мојим кишобраном, али она ме одби захваљујући. Заклоним свој кишобран, на помирљивих: бар неће сама кинутути. —

Увече је Владимир опет дошао.

„Хвала Вам за цвеће“ рекох му поносито.

„Какво цвеће?“ упита ме. „Ах, да! Не говорите ништа о цвећу.“

„Само сам хтела да Вам захвалим.“

Он сними раменима и одговори:

„Али, рошче, ја те не волим.“

Није ме волео, није. Али ја то нисам ни очекивала, па нисам била ни разочарана. Доста ми је што сам га виђала свако вече: седао је за мој сто и ја бих му доносила пиво.

Сутрадан дође веома доцкан.

Упита ме:

„Рошче, имаш ли доста пара?“

„Не, на жалост не!“ одговорих му. „Ја сам сирота девојка.“

Он ме погледа и осмехну се:

„Ви ме не разумете. Треба ми до сутра нешто новаца.“

„Имам нешто новаца“, одговорих му. „Имам код куће пуно новаца: сто тридесет франака.“

„Код куће. Овде зар не?“

Одговорих му: „Причекајте једно четврт часа, па пођите са мном, кад буду затворили.“

Причекао је четврт часа и пошао са мном.

„Само сто франака“ рече ми. За све време био је поред мене, те ми није дао ни да измакнем ни да заостанем.

„Станујем у једном собичку“, рекох му, када дођосмо пред кућу.

„Нећу се пети“ одговори ми. „Причекаћу овде.“

Чекао је.

Када се вратих, избројио је новац, па ми рече:

„Овде је више од сто франака. Ево Вам десет за напојницу. Да, да, не одбијајте, дајем Вам десет франака за напојницу.“

Пружи ми новац, пожеле „лаку ноћ“ и оде.

Видех га кад застане на углу, где старој, хромој просјацињи удели милостињу. —

Другог дана у вече жалио је што ми се није могао одужити. Радовала сам се што то није могао учинити. Признао ми је отворено, да је новац утупао.

„Шта да се ради, рошче?“ рече ми смешећи се. „Ви знате: жута дама.“

„Зашто, збиља, нашу келнерицу називаш *рошчетом*?“ упита га један пријатељ. „Та ти си већи роб од ње?“

Мало за тим уђе жута дама. Владимир устаде и поклати јој се. Она прође поред њега и седе за један празан сто и заузеде га прислонивши две столице. Владимир јој одмах приђе, узде једну столицу и седе. После неколико тренутака устаде и рече јој гласно: „Добро, идем. И никад се више нећу вратити.“

„Што се то мене тиче?“ одговори му она.

Од силне радости једва сам се држала на ногама; ослоних се о бифе и нешто рекох. Јамачно сам поновила, да јој се никад више неће вратити. Наплаћивач прође поред мене; нешто ми оштро пребаци, али ја нисам водила рачуна о том.

Када је локал био затворен око једанаест часова, опет ме је Владимир пратио све до куће.

„Можете ли ми позајмити пет франака од оних десет што Вам их дадох јуче?“ упита ме.

Хтедох му дати свих десет. Он их узде, али, и поред свега мог одбијања, даде ми пет франака напојнице.

„Тако сам задовољна данас“ рекох му.

Кад је пошао, видех како прође поред старе просјациње, јер јамачно беше заборавио да јој удели и ако га је била поздравила. Ја отрчах до ње, дадох јој неколико петпараца и рекох: „То је од господина што је баш сад прошао поред тебе, од господина у сивом оделу.“

Споменик † Љ. П. Пенадовића

„Од господина у сивом оделу?“ упита ме просјациња.

„Од оног црне косе, од Владимира.“

„Јесте ли ви његова супруга?“

Одговорих јој: „Не. Ја сам његова робиња.“

Јадао ми се неколико вечери, што не може да ми врати узајмљени новац. Молила сам га, да ме не жалости. Он је то тако гласно говорио, да су сви могли чути, те му се многи и подсмехнуше.

„Ја сам пропалица и хула!“ говорио је он. „Узео сам новац од Вас, а не могу га вратити. Дао бих да ми се за педесет франака десна рука одсече! Али ко ће их дати?“

Болело ме је што тако говори. Размишљала сам, како бих му могла додати новаца. Али нисам могла.

Даље ми рече: „Ако ме питате, како ми је, онда... Отпутовали су и циркус и жута дама. Заборавио сам је. И не мислим више на њу.“

„Па ипак си јој данас писао!“ рече један од његових пријатеља.

„Последњи пут!“ одговори Владимир.

Купим једну ружу од цвећарке и уденем је у руницу на левој страни његова капута. Осетила сам његов дах на својим рукама, докле сам удевала ружу, и никако нисам могла да учвретим придевачу.

„Хвала!“ рече ми.

Узнем из касе три франка, што сам их имала као зараду, и њему их дам.

„Хвала!“ рече ми поново.

Била сам све вече радосна, докле ми Владимир не рече: „С ова три франка отпутоваћу на недељу дана. Кад се вратим, одужићу Вам се.“ Кад је опазио мој покрет, додаде још: „Само Вас волим!“ И докопа моју руку.

Била сам као убијена, што путује и што ми не хтеде рећи куда, и ако сам га одмах упитала. Све, цела кафана и сви гости као да се окретаху око мене; не могући више издржати, растужих се и докопах му обе руке.

„Доћи ћу Вам после недељу дана“ рече ми и устаде.

Чух наплаћивача кад ми каза: „Дакле за две недеље излазите из радње.“

Па шта је с тим? помислих у себи. Кроз недељу дана опет ће Владимир доћи. Али кад му хтедох захвалити што ће се опет вратити, — био је већ отишао.

После недељу дана, када се вратих кући, затекох писмо од њега. Писао ми је неутешно, јављао ми је да је отпутовао за жутом дамом, да ми новац не може никад

вратити и да га је невоља сасвим сломила. За тим назва сам себе пропалом душом и потписа се „Роб жуте даме“.

Тужила сам дан и ноћ, али се ничим не помогах. Седмог дана после овога изгубих своје место и морадох ново тражити. Јављала сам се кафанама и хотелима, обрађала се породицама и нудила своју службу. Све узалуд. Доцкан увече куповала сам све новине и код куће најживо читала све огласе. Мислила сам: можда ћу моћи спасти и себе и Владимира...

Синоћ му нађох име у једним новинама. Чим сам прочитала, стрчала сам на улицу, лутала којекуд и вратила се кући тек пред зору. Можда сам негде спавала, можда сам, не могући даље њи, преседела где на каквим степеницама, — не знам...

Читала сам и данас. Први пут сам све прочитала синоћ, кад сам се кући вратила. Ломила сам руке и пала на столицу. Брзо за тим пала сам на земљу и држала се за столицу. Шакама сам лупала по поду, за све време докле сам размишљала. А можда нисам ни о чему ни мислила, јер ми је у глави била таква бура, да ништа нисам знала о себи. Устала сам кад сам се примирила, па сам изашла из куће. Доле, на уличном углу, којег се сећам, дадох старој просјацињи један грош и рекох јој: „Ово је од господина у сивом оделу. Ви га знате.“

„Јесте ли ви његова жена?“ упита она.

Одговорих јој: „Не, — ја сам његова удовица.“

Превео *Р.*

„Мртвачки сат“

Цика, цака, цика, цака..

Страшна слутња: нова рака!

— Је л' то Усуд мени дао?

...Где, њему је ваљда жао,

Па је стао! —

Та смрт ће ми бити лака.

Де, откуцај: цика, цака!

Оцу моме?... Браћи?... Жени?

Немој! Ћути!.. Прво мени!

И ућута... Он је знао

Како би ми било жао,

Па је стао.

И прође ме брига свака

Јер му не чух: цика, цака!

Не плаши ме песма нујна,

Јер је самном младост бујна...

Ал' тад поче... Ко то плаче?

Младост моја?! А он заче

Много јаче.

Страшно звони песма така:

Цика, цака, цика, цака!

Р. Ј. Одавић

На тробљу

— А. Чехов —

„Где су му сад цветови, сјајко,
подвлас, мита?“

Хамлет.

Господо, ветар почиње дувати, и већ се смркава. Да идемо док смо здрави и читави!

Ветар прохуја кроз пожутело лишће старих бреза, и с лишћа посуше се по нама крупне капи. Један од нас исклизну се на глинастоме тлу и, да не би пао, ухвати се за велики сиви крет.

— „Титуларни саветник и кавалер Јегор Грјазноруков...“ — прочита он. — Познавао сам тога господина... Волео је жену, носио Станислава,^{*)} ништа није читао... Желудац му је варио исправно... Зар то није живот? Није требао, рекао би, ни умирати, али — јао! — случај му је дошао главе... Бедник је био жртва своје страсти — прислушкивања. Једном, прислушкујући, добио је такав удар врата по глави, да је добио потрес мозга (имао је мозак) и умро... А ето под тим спомеником лежи човек, који је од колевке мрзио стихове, епиграме... Као у подсмех, сав му је споменик ишаран стиховима... Неко иде!

Нама се приближи човек у изношеном кануту, с обријаним, модро-црвеним лицем. Под мишком му боца, из цена вире увијене кобасице.

— Где је овде гроб глумца Мушкина? — упита нас промуклим гласом.

Ми га поведосмо гробу глумца Мушкина, који је умро пре две године.

— Ви сте чиновник? — запитасмо га.

— Не, глумац... Сад је глумца тешко разликовати од конзисторијскога чиновника. Ви сте то без сумње приметили... Карактеристично, и ако за чиновнике није, Бог зна, како ласкаво.

Једва нађосмо гроб глумца Мушкина. Сравни са земљом, растао у коров, изгубио и облик гроба... Малећи прост крстић, изерен и обрастао зеленом, од хладноће поцрнелом маховином, изгледао је старачки тужно и као да је куњао.

— „Заборављеноме другу Мушкину...“ — прочитасмо ми.

Време је стрло речцу *не* и исправило човечју лаж.

— Глумци и новинари скупили су нешто за споменик на... пропали, голубићи... — уздахну глумац, клањајући се до земље и додирујући коленима и капом мокру земљу.

— Управо, како попили?

— Врло просто. Скупили новац, штампали о томе у новинама и попили... Не говорим то што их осуђујем, него тек... Нека вам је на здравље, соколи! Вама на здравље, а њему за вечан спомен.

— Од пића је рђаво здравље, а вечан спомен — сама жалост. Дај Боже кратак спомен, а што се вечнотиче — како буде!

— Имате право. Та познат је био Мушкин. десет му је венаца за сандуком ношено, а већ га заборавили! Кома је добро чинио, ти су га заборавили, а коме је зло учинио, ти га се сећају. Ја га, на пример, никад нећу заборавити, јер сем зла, ништа од њега нисам видео. Не волим покојника.

— Како вам је то зло учинио?

— Велико зло, — уздахну глумац, и по лицу му се разли израз тешке увреде. — Злочинац је он за мене био и разбојник, Бог да га прости! Гледајући и слушајући њега, ступио сам у глумце. Измамио ме својом вештином из родитељског дома, саблазнио уметничком сујетом, много је обећавао, а дао сузе и јед... Горка је судбина глумачка! Изгубио сам и младост, и трезвеност, и лик Војји... У цену ми гроша, штикле искривљене, на панталонама ресе и шаховска табла од закрпа, лице... као да су га пси изгризли... У глави слободоумље и безумље... Одузео ми је и веру, злочинац ниједан! Бар да сам какав таленат, већ — пропадох ни за што... Хладно, поштована господо... Хоћете ли? Биће за све... Бррр... Испијмо за покој! И ако га не волим, и ако је мртав, али јединога сам њега имао у свету. Сад сам сам као прет... Последњи се пут виђам с њим... Доктори ми рекли, да ћу скоро умрети од пијанства, па ето дођох да се опростим. Непријатељима ваља праштати.

Остависмо глумца да говори с мртвим Мушкином и пођосмо даље. Поче падати ситна хладна кишица.

При повратку на главну алеју, посету шљунком, сретосмо мртвачки сировод. Четири носача с белим циганим појасевима и у прљавим ципелама, пуним блатњава лишћа, носили су сандук загасите боје. Почело се смркавати, те су хитали, спотичући се и љубајући носилама...

— Ми шетамо овде тек два часа, а за то време већ трећега носе... Хоћемо ли кућама, господо?

С руског превео П. М. Протиц

^{*)} Орден. — Прев.

Лазарица или Бој на Косову

ПЕСМА ТРЕЋА

Лов цара Лазара. Милош Обилић и змај од Јастрепца. Милош постаје војводом.

Поранио српски цар Лазаре,
Поранио у свету недељу,
Па он иде пребијелој цркви,
Са слугама и са војводама,
Да саслуша свету литурђију.

Кад се сврши часна литурђија.
Цар се врати на бијелу кулу,
И са њиме господа остала;
Поседаше за трпезу златну,
Јестива се они прихватише
И рујнога винца напојише.

Проговара славни цар Лазаре:
«Браћо моја и војводе моје!
«Давно нисмо по лову ходили,
«Лов ловили по гори зеленој,
«А ја сам се веће зажеleo
«Јуначкога лова из планине,
«Или срне, ил' кошуте мудре,
«Ил' јелена рога повијена.
«Сутра ћемо у гору Јастребац,
«Те потражит' лова планинскога,
«Рано ћемо, браћо, поранити,
«Поведите хрте и огаре,
«Понесите сиве соколове,
«Да ми добра лова уловимо.
«А мој шуро, Бошко Југовићу,
«Ти се хвалиш да си јунак добар,
«Да си бољи од Милоша мога
«У јуначком лову и мегдану;
«Но, мој Бошко, залуду ти хвала,
«Ја не видех твојега јунаштва,
«Нит' улови срне ни кошуте,
«Нит' донесе одсечене главе,
«Нит' доведе роба ни робиње;
«Сутра ћемо тебе огледати,
«Сутра видет' и твоје јунаштво.»

То је Бошку врло мучно било,
Зазор му је таква ријеч царска,
Ал' се њему на ино не може,
У млађега поговора нема,
Те он ћути, ништа не беседи.
Ту седели, рујно вино пили,
Па и тамну ноћу преноћили.

Кад у јутру зора зарудела,
Цар се спрема у лов у планину.
Са слугама и са војводама;
Око цара Бранковићу Вуче
И таст мио, стари Југ Богдане,
Са његово деце деветоро;
Уз цара је верна слуга царска,
Млади јунак, Обилић Милошу.
Појашаше коње виловите,
Одјездише у гору зелену.

Кад су дошли под Јастреб-планину,
Разапеше чадор на ледини;
Под чадором цар се одморио,
Па је њима тада беседио:
«Хајте сада, моја браћо драга,
«Потеците у лов у планину,
«Потражите зелено језеро,
«Где силази јелен и кошута,
«Да с' напију хлађане водице,
«Улов'те ми што сам пожелео;
«А Милош ће код мене остати,
«Да свог цара под чадором чуна.»
Дигоше се у лов у планину.

Кад су били врху на планини,
Крај зелена засташе језера;
Проговара Бошко Југовићу:

«Хајде, бабо, и ти зете Вуче,
«И ви други, слуге и војводе,
«Заходите Јастребац планину,
«Отпустите хрте и огаре,
«Захајкајте брда и долине,
«Ја ћу остат' овде код језера,
«А са братом, млађаним Војином,
«Да чекамо срну ил' кошту,
«Ил' јелена рога повијена:
«Ви нагон'те, ми ћемо стрелајати.»

Оде старац, одведе дружину,
Заходише Јастребац планину,
Напустише хрте и огаре,
Захајкаше брда и долине.

Поплаши се змају од Јастрепца,
Те долете зелену језеру,
Крај језера у траву пануо,
А просипље огань око себе,
Сва се гора од огња зас'јала.
Кад никога згледат' не могаше,
Скиде змају крила и окриље,
Остави их у зелену траву,
Па се стаде купат' у језеру.

А гледа га Бошко Југовићу
Испод јеле са зелене траве,
Гледа млада, лијепа јунака,
Па му живо срце заиграло;
Лаком Бошко на змаја јуначког,
На дивнога лова из планине,
Да се може похвалит' Лазару
И осталој свој господи редом,
Каквога је лова уловио;
Запе стрелу за златну тетиву,
Да устрели змаја у језеру;
Добра срећа змаја послужила,
Преко главе стрела прелетела;
А кад змају стрелу опазиво,
Из језера у траву скочио,
На се близи крила и окриље,
Подиже се небу у висине,
Па се спусти под зелену јелу,
Ту на Бошка јуриш учинио.

Кад то виде Бошко Југовићу,
Намах зграби копље убојито,
Да се брани од змаја огњена;
Змај му копље руком саломео,
Па је Бошка љуто обранио
И одлете у Јастреб-планину;
Оста Бошко под зеленом јелом,
Вијући се у ранама љутим,
А крај њега млађани Војине
Сузе рони и ране му вида.

Тако мало време постајало,
Док ево ти старог Југ-Богдана
И остале све госноде редом;
Сви јунаци мрачни и љутити,
Као да ће главе погубити,
Где 'но нису лова уловили.
Срдит викну стари Југ Богдане:
«Где сте, децо, шта сте уловили?
«Су чим ћемо пред цара изићи?»
Проговара млађани Војине:

«О мој бабо, зао смо уловили;
 «Бошко нам је рана допануо,
 «Обрани га змају од Јастрепца.»
 Све му каже што се догодило;
 А Богдан се љуто намрдио,
 Кад угледа Бошка рањенога;
 На добра га коња посадио,
 Повеле га цареву чадору.

То је Вуче једва дочекао,
 Да уклони из двора Милоша,
 Па је успут Југу говорио:
 «Пријатељу, стари Југ-Богдане!
 «Ово ј' Бошку са Милоша било,
 «Те је пао змају у чељусти

140

То је цару врло жао било,
 Па говори тасту Југ-Богдану:
 «Што је теби, о мој тасте мио?
 «Рашта си се, Југе, намрдио?
 «Рашта си се тако ражљутио?
 «Шта је теби царе учинио?»

«Ал' говори стари Југ Богдане:
 «Чујеш, зете, српски цар-Лазаре!
 «Ти отерај Обилић-Милоша,
 «Ил' отерај, или га погуби,
 «Или ћемо сви те оставити:
 «Рад' њега ми Бошка осрамоти
 «Пред слугама и пред војводама,
 «Па га посла змају у чељусти,

170

Г. Бопо

Јаничар

«И грднијех допануо рана;
 «Кад будемо пред цара изишли,
 «Нит' се клањај, ни Бога називај,
 «Нит' му седај уз десно колено,
 «Већ ти ишти од цара Лазара,
 «Нек отера из двора Милоша,
 «Ил' отера, или га погуби,
 «А ја ћу ти бити у помоћи.»

150

Далеко их царе опазио,
 Пред господу ближе ишетао;
 Сви се цару смерно поклонише,
 Само не хте старац Југ Богдане
 И са њиме Бранковићу Вуче,
 Покрај цара оба пролазише,
 Милога му Бога не назваше.

160

«Те је грдних допануо рана,
 «Умал' своју не изгуби главу.»
 А кад царе Југа саслушао,
 Мучно му је и жао му било:
 Мучно му је таста не послушат',
 А жао му војводе Милоша,
 Каквог више не има јунака.
 Све мислио, на једно смислио,
 Па дозива Обилић-Милоша:
 «О Милошу, моја верна слуго!
 «Хајде поћи у лов у планину,
 «Улови ми лова бар једнога,
 «Срамота је поломити стреле,
 «И вратит' се двору бијеломе,
 «А не донет' лова из планине;
 «Поћи, сине, кроз гору зелену,

180

190

«Те потражи зелено језеро,
«Где силази јелен и кошута,
«Да с' напоје хлађане водиче,
«Улови ми што сам зажеleo.»

То је Милош једва дочекао,
Жељан беше лова планинскога,
Па радосно цара замолио,
Да му даде Топлицу Милана,
Да му побра буде у помоћи,
Јер је тешко ловит' без дружине.
А вели му славни цар-Лазаре:
«Ето теби Топлице Милана,
«Нека би вам добра срећа била!»
Тад се Милош цару поклонии
И његову пољубио руку,
Па дозива Топлицу Милана,
Опремише коње, појашаше,
И одоше у лов у планину.

Кад дођоше зелену језеру,
Своје добре коње одјашаше,
Под танану јелу заседоше,
Да чекају срну ил' кошуту,
Ил' јелена рога повијена.

Тако мало време постајало,
Стаде јека висока Јастрепца,
Док ево ти змаја огњенога,
Сва се гора од њега сијала;
Крај језера у трану пануо,
Оком стрела и огањ просипа,
Не би л' кога огњем опалио;
А кад никог згледат' не могаше,
Скиде своја крила и окриље.
Остави их у зелену траву,
Па се стаде купат' у језеру.

Опази га Топлица Милане,
Запе стрелу за златну тетиву,
Да устрели змаја од Јастрепца;
Ал' му Милош руку прихватио:
«Не, Милане, мио побратиме!
«Зар да стрељаш онаква јунака?»
Па му узе стрелу од челика.
Тад се Милош привуче језеру,
Узе змају крила и окриље,
Па се врати под танану јелу.

Окупа се змају у језеру,
Па поскочи у зелену траву,
Тражи своја крила и окриље;
А кад виде да му крила нема,
Тад змај рикну, сва планина јекну:
«Богом брате, Обилић-Милошу!
«Братимим те од данас до века!
«Камо моја крила и окриље?
«До тебе их нико узд није;
«Дај ми крила, погубит' ме немој,
«Ти си вазда добар витез био.»

А Милош је змају говорио:
«Побратиме, змају од Јастрепца!
«Ходи к мени под танану јелу,
«Да се рујна нина напојимо,
«За јуначко здравље упитамо,
«Вратићу ти крила и окриље.»
А кад нага угледа јунака,
Скиде своју коласту азију,
Па је баци змају до језера:
«Огрни се, драги побратиме,
«Огрни се, дођи под јелику.»

Змај огрну коласту азију,
Па он дође под танану јелу,
Пред њим Милош на ноге скочио
И с њиме се братски пољубио,
Крај себе му место учинио
И рујним га вином напојио.

Тад Милану Милош говорио:
«Узми, побро, крила и окриље,
«Однеси их цару и господи,

«Нека виде да змаја задобих,
«Што је Бошка тешко обранио;
«Али, брате, за живота твога,
«Никоме их немој дат' у руке,
«Ни Лазару, нашем господару;
«Јаши мога ждрала од мегдана,
«Од ждралина бржег коња нема,
«А пази га, кано побру свога,
«Јер је ждралин моје десно крило.»

Милан узе крила и окриље,
Јахну ждрала, оде низ планину;
А кад сиђе цареву чадору,
Пред њега је царе ишетао:
«О Милане, моја верна слуго!
«Где си, болан, побра оставио?
«Да га ниси, сине, изгубио?
«Да га није змају погубио?»

А Милан му 'вако одговара:
«Господару, славни цар-Лазаре!
«Милош ти је крај тиха језера
«Шестокрила змаја уловио;
«Ево гледај крила и окриље.»

Гледа царе, па се чуду чуди.
А када их разгледао беше,
Милан узе крила и окриље,
Па је ждрала назад окренуо,
Потера га уз Јастреб-планину.
За њим виче стари Југ-Богдане:
«Стан' почекај, Топлица Милане,
«Дај, да видим крила и окриље,
«Да ја видим, су чим змају лети.»
Ал' се Милан ни осврнут' не хте,
Већ потера ждрала уз планину.

Брзо Милан своје побри дође,
Даде њему крила и окриље,
Милош даде змају од Јастрепца.
Ја какав је змају од Јастрепца!
Кад се својих крила добавио,
Начини се гуја шаровита
Су шест крила од пламена жива,
Па Милошу 'вако проговара:
«Хвала теби, мио побратиме!
«Живот си ми данас поклонио,
«Ако Бог да, те буде живота,
«Наћи ћу се теби у невољи.»

Ту се побре братски загрлише,
Загрлише, па се изљубише,
Змај одлете у Јастреб-планину,
Милош с побром оста под јеликом.

Ту су побре ноћу преноћиле.
А кад бела зора зазорила,
Поведоше хрте и огаре,
Да потраже лова по планини.
Мало било, за дуго не било,
Док угледа Милош у пропланку,
Где се игра јелен и кошута
На ледини, по зеленој трavi;
Брже-боље стреле оборише
И обадва лова уловише:
Милан згоди танану кошуту,
Јунак Милош рогата јелена;
На добре их коње узвалише,
Па одоше гором певајући.

Кад стигоше цареву чадору,
Цареве их слуге дочекаше
И под њима коње прихватише;
Милан оде цару под чадора,
Његову је руку пољубио,
Цар Милоша у чело јуначко,
Па је њему место учинио,
Посади га себи уз колено.

Вели царе свој господи српској:
«О војводе, моја браћо драга!
«Видесте ли шта Милош учини?
«Он улови змаја огњенога

„И донесе дова из планине!
„Свуд је Милош први међ' првима,
„Ил' у боју, или на мегдану,
„Ил' витешком лову у планини;
„Милош нам је перјаница златна,
„Над Милошем не има јунака
„У лијепој нашој царевини!“

Тад га царе учини војводом;
Пак извади злаћену чепенку,
Те је даде војводи Милошу:
„Носи, сине, подичи се њоме!“
Сва господа цару захвалише
И Милоша лепо похвалише,
Само ћути Бранковићу Вуче,
Нимало му мило не бијаше.

Ал' говори стари Југ Богдане:
„О Милошу, наша дико лепа!

350

„Оди, сине, да се измиримо,
„Оди к мени, да се загрлимо;
„Прости мени, наш сиви соколе,
„Ако сам те, старац, увредио;
„Бошко ми је витешко колено,
„Вазда био моме срцу мио,
„Али ти си од свих одвојио,
„Ти си наша тврда узданица,
„Нада тобом не има јунака.“
Милош Југу руку пољубио,
А старац га својски загрлио,
У чело га трипут целивао.

360

У то царе повика на слуге,
Спремиле се коњи и јунаци,
Па кренуше ка Крушевцу равну,
Одјездише здраво и весело.

370

Леонид Андрејев

— књижевна слика —

(СВРШЕТАК)

IV.

другу серију приповедака Л. Андрејева иду приповетке симболичне, са ексцентричним формама сијета. То су стваринне тамне мистичности. Овамо иду: „Лаж“, „Смех“ и „Зид.“

Околина, коју уметник посматра, на и сам уметник, често пута посматрајући шарени свет појава, старају се готово инстинктивно да до дна исцрпе знање, истину. Та је тежња човеку урођена, и често пута, нарочито код ватренијих, јавља се главним трагичним елементом. Човек хоће да хармонизира, заокругли своје погледе на свет. А до тога је доћи тешко; истина се још никоме потпуно није открила, и та чињеница порађа код мисаоних људи очајање, те да напослетку узвикне као у „Лаж“: „Спасите ме, спасите!“, или као Попришчин у Гогољевим „Записцима лудога“: „Мамице, спаси свога једнога сина!“ Ова приповетка Андрејева „Лаж“, готово као да описује један такав моменат душевне борбе писца који се тако стара да ухвати смисао и вредност живота.

„Лаж“, је, као што напомиње г. Михаиловски, налик на монолог душевно болесна човека, пред чијим се очима проносе разне фантастичне слике измешане са реалношћу. Но та душевна болест психолошки се објашњава, јер човек, који у хаосу слика види реч: „лаж, лаж, лаж“, тежи да дође до истине. Износећи оваку стимулацију душе, „Лаж“ симболизује узалудну борбу са лажју, која је корен свакога зла у животу. Овде лаж прима на себе конкрет несвесно лажљиве жене, која лаже милог човека, те место истине говори лаж, и сама не зна зашто, због чега такође ужасно страда. Човек хоће истину од ње и прети јој да ће је убити, но она мирно одговара: „Убиј! каткад је живот веома досадан! Зар се претњом долази до истине?“ — Човек пада на колена, љуби јој руке и преклиње је да га пожали и да му каже истину. Она му меће руку на главу и вели: Јадниче, јадниче!...“ —

„Пожали ме — моли је он. Тако хоћу истину!“ — „Ти хоћеш истину — одговара она — а зар је ја знам? Зар је ја не желим? О, како је страшно!“ — И то је лаж што жена говори, зато је он убија, но лаж је тиме учинио бесмртном.“ Хоће да трчи за њом у свет „куда је жена однела истину и лаж и где је тамно и страшно“ али се брзо сећа да је и „тај свет“ лаж: „тамо је тама, пустињаво векова и бескрајности; и онде истине нема, а нема је нигде.“ И овде је на земљи све засићено лажју: „Осећам је у сваком атому ваздуха, те кад дишем, улази у моје груди и цела их на комаде, цела! О, како је безумно бити човек и тражити истину!“

Неискрености и лажи много је у животу. Такву тенденцију има и „Смех“, где се слика борба за љубав и личну срећу и овде се чује разочарање и јаук. У овој серији песимизам Андрејева дошао је до кулминационе тачке, те зато Михаиловски има потпуно право кад се боји за таленат овога младог књижевника. Јер врло лако могу црни облаци покривати све небо његове појезије, при чему може и за писца бити рђав свршетак.

Али најчудноватија међу свима приповеткама из пера Андрејева јесте „Зид.“ И по фабули и по контурама, и по слогу и типовима, то је најстрашнија слика, уз коју иде само „Бездна.“ У њој је мало естетике, те треба себе добро спремити за читање ове фантастичне ствари. „Зид“ је као год и „Бездна“ повукао много више на писца, много нападања и оправдавања. У сваком случају храброст је велика у замисли, а ова алегорична има ту заслугу што, кад се одбаци алегорична, остаје истинска реалност, реалност живота, коју нам Андрејев предаје са врло страшном декорацијом. Морам признати да сам ту приповетку неколико пута узимао у руке и са леденим страхом пред првом епизодом бацао. И да није критика подигла толику галаму, никад је не бих прочитао. Једино ме радозналост нагна да је пажљиво разгледам.

Ова алегорија представља грозничаву борбу савременог човечанства за срећу — ону општу срећу, која ће створити царство божје овде на земљи; човечанство тежи ка тој срећи која је тамо негде иза „зида“, онога „зида“ што одваја данашњи свет од будућности, од нашег идеала светлости и добра. Човечанство хоће да пређе у овај свет, но на путу му стоји зид, и обара све његове жеље и илuzије. Али човек јури напред, опсео је овај зид, хоће да га сруши, и ако је он баснословно силан. Као таласи загрејане лаве, људи јуре и падају с ове стране зида, рањави и кржави, рошћу на зид и на своју слабост. Ужасна слика! Мрачнија од најмрачнијег мрака! Људи болесни, губави, рањави, главом, челом, грудима, ударају о овај зид, али све узалуд: успевају само кужити ваздух смрадом својих рана. Зид ћути и не руши се, а људи га проклињу. „И дубоко је уздахнула црна ноћ, и као захваћено буром море, са свом својом љутом громадом бачено на стене обала, заколебао се сав свет, те тисућама напрегнутих груди удара о „зид“, а „зид“ опет стоји...

„Но умирући свакога тренутка — прича један од тих бораца — *ми бесмо бесмртни као богови.*“ Али зид опет на месту. „Тада рекох — продужава борац — нека стоји зид; зар се сваким трупом не дижемо на један степен више? Нас је много, и живот је наш тежак! Напунимо земљу труповима; на лешине набацаћемо нове и на тај начин доћи ћемо до врха зида. И ако дајбуди остане један, тај ће видети *нови свет.*“

Таква је ова алегорија. Она представља мрачан колорит наше свакодневне борбе са „зидом“ невоље и несреће, са оним фатумом који прати човечанство од искони. Овде је симболично ухваћен наш прогрес, борба људи за општи напредак и срећу, којих у садашњости нема, али који су јамачно тамо негде у далекој будућности. „Зид је јак и не може да се обори, али човечанство јури напред и не обзира се на жртве. Срушити тај „зид“ — изићи из оквира садашњости у поље светлости и среће *саставља и чини главни смер човечјег живота.* То су чежње и та благородна борба насликане у овој алегорији, у овој страшној „опсади зида“, која је блиска прометејским страдањима. То је баш и заслуга ове алегорије. Тамо су украли „огањ“, а овде стерући труп по труп око зида, људи верују да ће изићи на површину, на ту висину где је небо идеала и среће, те да и они украду „огањ.“ Тога ради све је ништа што се лије толика крв, што борци у таким мукама уздишу и издишу; опет су пуни енергије, опет су силни као богови, те умирући за свето дело зборе: „бесмртни смо као богови!“ То, опет, сазнање не гони у очајање, већ буди наде у силе човекове и његов успех који ће доћи ма кад. И нека стоји зид, и нека тражи још много жртава, опет ми смо бесмртни као богови, те верујмо да ћемо га срушити!... Само напред... Будимо сами чисти и добри, па ћемо до добра лакше доћи...

Све нам то говоре последњи редови ове страшне алегорије. —

V.

Трећа је серија најмногобројнија. Овде су: „Били једном“, „Бездна“, „Прича о Сергију Петровићу“, „Велики шлем“, „Ћутање“, „На реци“, „На прозору“, „Кусака“, „Случај“, „У тамну даљину“, „У магли“, „Туђин“ и још неке. У овим својим приповеткама Андрејев се бави о типовима и психологији таквих личности, које су по основним цртама конкретни оне струје антропоцентричке у

Русији, која комунише под разним фирмама: ничеанства, декадентства и индивидуализма. То су сви такорећи умно развијени и морално безлични (без сваке одређене боје) интелектуалци, који састављају богату колекцију галерије слика Леонида Андрејева. Између те две крајности — умности и неморалности, или слабе моралне емоције — врти се драма живота. Умни је магазин у јунака пун, али им не достаје љубави према другом, не достаје им алтруизма; туђе интересе нерадо штите, а своју личност добро сазнају, те су зато индивидуалисти.

Да видимо.

Највећу популарност и највећу повiku донела је Андрејеву „Бездна“, коју је и Толстој осудио пером своје жене. То је веома тугаљива тема, коју Леонид исцрпљује до дна, врло смело. Ево како: Студент Њемовецки вечером шета по шуми са гимназискињом Зиночком. Они се воле, те се у разговору тако занели, да су далеко у шуму зашли и изгубили пут. Из честе се појављују рђави људи, на њега пребијеног бацају у јаму, а Зиночку грозно силују. Њемовецки се освести и налази своју љубав у несвести. Згрозивши се хтеде да бежи, али опет инстинктивно поче да је у свест приводи. Притом се дотиче њезина тела, што га раздражава, те не може да одоли своју гадну страст. „Бездна га гута!“

Ову фантазију пријатељска критика овако објашњава: приповетка је поучна; писац доказује да је „бездна“ онде где се у човеку буди звер, а поучност пада је у томе, што одсуствују те преграде које смо привикли видети на ивици сваке провалије. Ова је фантазија могућна. Њемовецки је резултат модерности: у њему је и добро и зло. Он је добар човек, но без принципа, обичан, пасивне моралности. Дегенерисан човек садашњости, који уме да воли и у исто време да заборави на моралне преграде, кад га инстинкт повуче у провалију. Декадентство је апсорбовало вољу савременог интелегента, зато је он слаб и не може да се бори са злом половином, чак ако је по природи добар. Погодбе културно-социјалне и политичке, у данашње доба, дају овакве типове и тад је баш овакав као у „Бездни“ сасвим природан. Па кад је он природан, зашто да га приповедач прећути?

Овако критика вели, но мени се чини, ма колико да је пао савремени руски интелегент, био он ничеанац, декадент, индивидуалист — оваква је ствар психолошки немогућна. Прелазим преко питања: да ли је поучна или развратна, али ми се факт чини веома неприродан. Ма колико да је живот страشان, овакав се акт не може догодити у онаквим приликама. У овај мах ми простор не допушта да на ширу основу поставим своје мишљење.

Живот је сам по себи несвесан и жесток, а да би се дошло до нечег бољег него што је сад, треба да се сврши све оно, што нам Андрејев даје у „Зиду.“ Време је ставило на све свој печат; живот се развија и таложу по својим законима, а политичко-социјалне прилике дају одлике људма. Човек је резултат свога времена и прилика, а његова борба са животом и временом даје више трагизма него среће. Све ово порађа у човеку страх према животу и према смрти, јер он хоће да буде цар природе, да дозна истину, па се боји кад види да му се то не даје лако. У овој последњој серији Л. Андрејев и са те стране приступа к својим јунацима.

Но да пођемо даље.

Све животне погодбе у резултату дају као неки таман и дуг коридор без ваздуха и светлости. У тој се

атмосфери крећу типови Андрејева. „Бездни“ је много, а кузна околина не даје силног човека, него само слабост без воље и карактера. Ти су типови, као што рекосмо раније, у умном погледу *добро*, но у моралном — *зло*. Зато су то ситни еготисти, обумљени својим личним интересима и тежњама, али су и као такви опет осуђени на тужно борављење, јер за своју срећу, како је сами разумевају, падају као жртве дисхармоније између развијеног ума и слабог морала, падају у „провалију“ као Њеомејски — јер су, најкраће рећи, без одређених идеала.

слетку у тражењу промене и идеала баца на оно блаженство, које Ниче даје у бесмртности и свеомогућности „ја.“ Али то је поколење одрасло у „тамним ходицима“, па је без силе; стару је традицију бацило, а нова теорија још није апсолутно усвојена, ма да ни тад неће дати никаквог чврстог темеља моралу, те је по милости свега тога бачено у огањ сумња, колебања и негације. Под утицајем теорије индивидуализма, сваки из овог поколења узима своје „ја“ за центар, око кога треба све да се окреће. Трагизам се одмах јавља, јер ови људи не могу да буду толико силни,

ИЗ СРПСКЕ ВОЈСКЕ

У РАТНОЈ СЛУЖБИ

У ПЕШАЧКОЈ БОРБИ

У основи су све фабуле једнаке у последњој галерији типова. Андрејев главну пажњу поклања психологији њихових страдања.

„Приповетка о Сергију Петровићу.“ Ово је поносити Ничеанац, студент без свакога дара, сиротан, ружан, једном речју: са свих страна увређен судбом. Он сазнаје своје ништавило, па опет сања о нечем, што би га учинило срећним, богатим и умним. Почео је да чита „Заратустру“ Фридриха Ниче-а, где га је поразила идеја о „надчовеку“, „који пуноправно влада силом, срећом и слободом.“ Али види да не може бити „надчовек“ и речи Заратустре: „Ако ти се живот не покори, ако отровни црв наједа твоје срце, знај, можеш барем умрети“, нагоне га да се убије. При том решењу он осећа исто онако као роб који кида гвоздене ланце. „Дакле, ја нисам страљивац!“ хвали себе и трује се...

Овде се велича лично „ја“ над животом, дух човека јавља се као најјачи фактор, те и овај слаби пигмеј постаје у неку руку „надчовеком.“ Овај чин душевне борбе документује нову струју и њен утицај на руско друштво. Он нас психолошки упознаје с оном стимулом људи који се труде да на овај начин реше проблем живота; с оним поколењем, које је кристализовано у идеји Ничеова „надчовека“ „у дугом, тамном ходнику без ваздуха и светлости.“

Деведесетих година прошлога века средња руска интелегенција пригрлила је философију Заратустре. Изгубивши се у маси теорија позитивизма, материјализма, економске теорије социјализма и марксизма, оно се напо-

ОПСАДНИ ТОПОВИ

да би као што ваља одржали своје „ја“ као центар. И егизам је до тога слаб, те са свим својим капиталом душе, опет није ни налик на „надчовека“. Ето такво развиће мисли и морална немоћ и убијају С. Петровића, у чијем нам лицу даје Андрејев представника овог поколења. Ови се типови заносе овом теоријом, трују се, не могу да је издрже, а не могу ни да се врате натраг, па зато морају

поћи путем који указује Заратустра.

„Како је чудна и ужасна ствар живот, у коме је тако много неочекиваног и непојмљивог“ — вели Андрејев правдајући страх пред животом. Па ако се жели да се не утоне у овај бесмислени и стихијски вртлог живота, мора се: или јуначки чекати на бојном пољу, па пасти у борби, или побећи од њега. Сергије Петровић га је на свој начин дочекао, и избавио се тога вртлога и многих противречја, а Андрија Николајевић у „На прозору“ бира друго и готово целог века седи на прозору и посматра га, држећи се у приличном растојању. Његов егизам продиктовао му је да ће тако најбоље сачувати своју кожу, и он — пристаје.

У такав се град затвара и доктор Керженцев („Мисао“), али на граду су „потајна вратанца“, кроз која улази живот преко мисли и води нашега јунака у лудницу! И ово је брат С. Петровићу, као што му је и јунак „Тамне даљине“. Постављени Андрејевим у разне околности, сви они представљају једне горе лист, једнаке или бар сличне типове. Све су то „ничеанци, и индивидуалисти“, који само себе воле. Одсуство религије, морала,

идеала; кужење организма и страх од живота, развијен егојизам, и потпуно сазнање унутрашње празнине и пустиши — све то чини да се сурвају у овако банкротство. Њихово надуто „ја“ не да им да се сталоже и да штогод велико учине, откуда се и јавља душевна пустина, осећање несреће и немира.

Таквог је колорита и „У магли“, где је живот изнесен најрељефније са свима атрибутима, који не дају ни мало естетике.

Али из реда ових приповедака, на једној читалац може одахнути и убрисати своје заморено чело. Њен јунак даје нам *ново* осећање, друкчије од горњих типова, даје нам љубав према ближњем и светао алтруизам. Андрејев кроз уста свога јунака говори да поред свих ових јада и несрећа треба живот волети, те као да нас обасипа неким новим светим дахом и позива да пођемо путем истинског прогреса ка свету љубави, весеља и среће. Живот је и добар и слadak. Ценимо га... То нам Андрејев говори у својој по обради најслабијој причи „Туђин.“ Пожелимо му да овим путем пође и да својој отаџбини идеале онаких типова, какви су у данашње доба најпотребнији, јер је доста оних недоношчади.

Леонид Андрејев црта човека у животу, који се (живот) јавља као нека фатална и стихијска сила, те му не да да буде онакав, каква га траже религија и дубина од

искоини. Он нам црта тежњу човекову к идеалу и срећи, а црта нам и све његове негативне стране, где се поред свега тога, што је „цар природе“, јавља готово као последње створење Природе. Но он нам даје и доброг човека, и из сваког редића његових приповедака као да се чује сажаљење према човеку, поштовање његових племенитих тежња и вера у њега, у његову победу и срећу. Својом појетском душом он у човеку осећа природну наклоност вишем, лепшем и свему ономе, што ће живот улепшати, побољшати и учинити га за све нас добрим. Тoga ради кад све прочитамо, на души нам не остаје очајање ни мрак, већ нада и вера у лепшу будућност. Из његових приповедака веје овај морал: Нека је дуга и тамна ноћ, нека покрива све мраком, опет ће осванути јутро; нека га нека стоји онај „зид“, на који се подижу људи, те немоћни падају и умиру свакога дана. Нека! Жив је и живи дух човеков; и он је тврд као онај зид и има своје законе развитака, као и све друго у природи. Колико је јака смрт, толико је сиљан и живот. Смрт је на кулминацији, а живот тек почиње да расте. Људи су још у колевци; имају много махна, но поред свега тога човек ће победити, те зато треба стајати и у песимизму опет на страни живота, борбе и победе...

Москва.

Гр. Божовић.

Њ о ј

— Georg Busse-Palma —

Убрао ме току минулих времена,
Слика твоја сину ко чаробни сан;
Магла крила стере на пролећа њена,
Увело је цвеће, мрачан ми је дан.

Нашто сунце жарко, кад на те не сија,
Кад тебе не реси, нашто ружин цвет?
Кад се песма моја теби не узвија,
Што да брегу славе свој управља лет?

Душа моја гине, она мира неће,
И ако се на ме смеши неба сјај;
У грудима мојим мрачно цвета цвеће,
Што ми срећу сенчи и пролећни рај...

Дражбани, 1903.

М. П. Ћирковић

Л. Н. Толстој о прогресу и науци

— Др. Вој. Ст. Поповић —

1. **Н**ема иоле важнијег питања, било философско-научног, моралног или друштвеног, којег се не дотаче велики ум гр. Толстоја. Он се није могао задовољити само оним испитивањима и тумачењима до којих је путем упорног труда дошла човечја мисао.

Он је тај круг налазио сувише тесним, хтео је да га прошири и почео је да уноси у њ нове мисли, да ствара нове теорије, нове погледе на живот, те с тога видимо у њему литератора, уметника, моралисту, теолога и социјалног аутора.

Како је огроман његов утицај на савремену мисао и осећаје, даје нам очигледна доказа „толстојизам“, који је

као колос притиснуо сву земаљску куглу. „Грофа Толстоја зна цео читалачки свет на којој хоћете паралели и на коме хоћете меридијану“, вели Е. Соловјов. Свака реч из Јасне Пољане прислушкује се са највећом пажњом и трепетом, као да их говори Потија са свога трonoжца. Јасна Пољана је свето место, где се са свију страна света стичу поклонници „великом писцу земље руске.“ Ексцентрични Американци са највећим страхопоштовањем уноси у свој путнички дневник тај срећни по њега дан, час и минут.

Овакав колосалан утицај Толстоја неки објашњавају нашим савременим хистеричним веком, који је плодовито земљиште свију аномалних појава, као што је и толстојизам. Мени се чини да ће бити један од узрока и она његова разноврсна трaктована многих питања и њихова оригиналност, која често долази до крајњих граница смелости. Навио стадо баш томе и аплаудује, дивећи се своме богићу, како је смео и одважан, како ни пред чим не преза и баца рукавицу свему што постоји: и вери и прогресу и науци и целом филистарском човечанству и самом себи. У њему је свака нација нашла одјек своје душе. Он је умео да погоди свачије болно место, да све подједнако заинтересује, што још једном доказује да се његов велики ум не креће само у границама уског национализма, већ да је смео и простран полет његова генија. Маке Нордау правилно је класификовао народности у погледу према делима Толстојевим, велећи да је у Енглеској најтоплије примљена његова брачна теорија, а „Крајцорова соната“ да је постала јеванђеље уседелица; у Немачкој његове комунистичко-социјалистичке идеје и љубав према ближњему створиле су му читаву плејаду најодушевљенијих поборника, за које је Толстој живи извор економских и моралних закона; у Француској њега уздижу што осуђује више кругове, проповеда бедност и баца кроз прозор науку. У Русији пак читају га *много* а пишу *мало* о њему.

Куријозан, а ргoрoс, факт догодио се са преводом последњег романа Толстојева романа „Воскресенје.“ У Русији је цензура много које што замрљала својом страшном и кобном прином бојом, и потпуно руско издање појавило се тек у Лондону. У слободној Америци изостављена су сва „непристојна места.“ У Енглеској једино се социјалистички лист „Clapion“ решио да изнесе потпун превод. У Немачкој избачене су све стране политичког карактера, а у Француској места на којима се говорило против духа милитаризма, а у I књизи и места где се говори о цркви.

На одношај Толстоја према прогресу у опште и науци на по се, ја ћу се задржати и проговорити неколико речи без обширнијих коментара, јер је јасан и очигледан његов често неправедан скептицизам и иронија.

II.

Зашто се Толстој тако скептички односи према прогресу? Где је извор свију памфлета бачених у лице науци

и њеним представницима? То су питања која нам се одмах у почетку намећу. Одговор је врло прост и јасан. Љубав према народу јесте први и важни импулс, који Толстоја побуђује да, ради блага и добра тога народа, устаје против највећих тековина човечанских. Рођен и васпитан у аристократској средини, он није имао могућности да ближе позна народ. „Крѣпостное право“ било је китајска стена, која га је одвајала од народа. И тек доцније, као млади официр на Кавказу, живећи међу Козацима, он је познао и изучио тај прости и добродушни народ. Тамо, по зеленим и росним долинама Терека, где цветају мирте и кинариси, и на снежним и суровим висовима Казбека, над којима круже сури орлови, заволео је он руског „мужичка“ свом душом својом; онде се први пут и пробудила његова муза, — онде у оној дивној природи родише се „кавказке приповетке“, пуне младалачког заноса и дивљења природи. „Срећа — то је бити с природом, видети је, говорити с њом.“ Доцније, под Севастопољем, он још више

Тврђава у Пироту

заvole тај народ, видећи га храбра и упрекана крвљу како јуначки умире. Вера у народ захватила је дубока корена у његову срцу и остала је за увек јака и непоколебна.

Речи Берса изгледају ми мало вероватне, када вели: да је Толстој, поред љубави према простом народу, био и душом и телом аристократа, и да је аристократију још више волео. Не! напротив, сјта аристократија њега не занима. Једини је идејал и смисао његова живота да своме народу олакша мрачни живот, да унесе у њега нове светлости. И он га учи, саветује га, пише за њега бу-кваре и брошуре, саставља календаре, помаже га материјално, јер коме сиромашку није познато „дрво бедних у Јасној Пољани?“

Па да ли култура, прогрес, наука користе народу? Толстој вели: не! И ту ћемо наћи бескрајна, често пута врло смела резоновања, до којих је Толстој дошао у својој пристрасности.

Прогрес¹⁾ је, по његову мишљењу, индивидуалан, написан у души сваког човека, но колективни прогрес човечанства не постоји и као доказ наводи источне народе; прогрес користи само једној десетини, док девет десетина

¹⁾ Прогрес и одређивање образовања.

сматрају га штетним. О свима великим проналасцима он вели да такође доносе корист мањини — образованом друштву, док већини — народу, баш ништа не дају. А такве мисли Толстој потврђује оваквим примерима: „Јаснопољански мужик тулске губерније, или који му драго, никада није послао нити добио и још дуго неће послати ни добити иједне денеше. Све денеше које пролећу над његовом главом, не могу ни трупке увећати његово благостање, јер све што му треба, он добија са свог поља, из своје шуме; зато је подједнако равнодушан према јевтиноћи или скупоћи шећера или памука, према збацивању краља Отона, говору Палмерстона и Наполеона III, као и према осећајима госпође што пише из Флоренције.“

Када говори у својој причи „Люцерн“ о прогресу савременог друштва и о једнакости људи, он долази до комизма. Када се на речи малог певача: „*Meissieurs et mesdames, je vous remercie et je vous souhaite une bonne nuit*“, разлеже са балкона хотела „Швајцархоф“ звонки смех сите аристократије, он је готов да баци бомбу међу њих. Кад му се, пролазећи с малим певачем поред вратара, вратар не јавља, а келнер га не води у главну већ споредну салу, он му се с беснилом обраћа: „Република је ваша трице и кучине! То је дакле једнакост? Зар је то образованост, зар је то плод цивилизације? Таква неправда и жестокост!“ Све су то слаби аргументи против прогреса и једнакости и доказују једино доброту и хуманост његова срца према малом певачу, који је својом свакодневном свирком већ свима досадио. Са највећим пјетосом он се излива даље у дугом монологу: „зар распрострањење разумне, самољубиве асоцијације људи, коју називају цивилизацијом, уништава и противречи потреби инстинктивне и љубавне асоцијације? И зар је то она једнакост, за коју је проливано било толико невинне крви и толико учињено преступа?“ На ипак, поред свега тога, он завршава своју приповетку тиме, да у свету увек тако бива, да је то погодба *sine qua non*, да је такав закон природе и вели: „и ти, са својим малим, ништавним негововањем на лакеје, и ти си такође одговорио хармоничној потреби вечног и бескрајног....“

Одричући таким начином прогрес, он допушта једино лично морално самоусавршавање. Како је прогрес, наука — бесмислица, једини пут остаје обратити се земљи т.ј. земљорадничтву; оставити бурне вароши, распустити народ по фабрикама и послати га у крило природе. Ту видимо суштину његових економских појава. Нема сумње да је очигледна штета одвајати народ од земље и да фабрике увећавају пролетаријат у великим варошима. Али све то уништити, значи уништити индустрију, уништити цивилизацију. У осталом, он вели да је кретање цивилизације у напред једно од највећих насиља, што је донекле истина, и у исто време кретање које није неизбежно, што је бесмислица. Место проповедања јаке организације у борби против природе, нашег најопаснијег непријатеља, он проповеда „враћање к природи.“ Али он заборавља да ће

се и тада јавити потреба борбе с природом, резултатом чега јавиће се опет увећана радња човекове мисли. „Само незнати део наше планете, вели М. Нордау: јужно-океанска острва, — представља такве згоде, да човек може живети као зверка шумска, или као риба у води, без нарочитих брига, без проналазака и вештина. Јер онде царује вечито пролеће и човеку није потребно ни одело ни стан, ако не рачунате оно неколико палмових грана, као заштиту од кише. Онде налази он себи у свако време за храну кокосе, банане, рибе и шкољке.“

Проповедањем „враћања к природи“ неки критичари сматрају Толстоја као последника Ж. Ж. Русо-а и налазе да је велики Женевац имао на њега јака утицаја. Сам Толстој изразио се једном приликом: „Ја сам тако обожавао Русо-а, да сам у једно време хтео да метнем његов портрет у медаљон и да га носим на грудма заједно с иконом.“ У самој ствари они се битно разликују. Русо, тај бедни лакеј и сиромашак, није знао никад за светле и срећне дане. Његова младост и старост пролазе у беди и прогонству. У његову срцу накупљала се само мржња и завист, и оно није умело да љуби. Пратила га је на сваком кораку људска злоба; његово се снебивање претвара у *mania persecutoria* и он презире људе заједно с њиховим *quasi*-напретком, с њиховом цивилизацијом. Последње склоности измучене душе јесте природа, и он је воли зато што је у њој све просто, зато што у њој нема ничег афектованог, вештачког; он воли сељака зато, што мрзи аристократу, бирократу и филистра, буржоа. Толстој, аристократа, права је противност Русо-у. Срећа га је вазда пратила и никада није напуштала свога љубимца.

Разлика је међу њима не само у животу него и у учењима. Русо је хтео да форме живота буду прилагођене унутарњој човековој правди. Толстој то напушта и тражи нове форме (Е. Соловјов). Идејал је Русо-а веза првобитног типа цивилизације (т. ј. опште једнакости) са високим ступњем развића (Михајловски). Толстој тражи препорођај из корена. Он не признаје наследност и тврди да се човек рађа са чистим, слободним и добрим. Он верује да ум човеков може лако одолети инстинктима. Проповедајући колективизам у најширем смислу, он доводи личност човека до диференцијала историје и т. д. и т. д.

Једина тачка у којој се Толстој слаже са Русо-ом, то је њихов одношај према науци. Ж. Ж. Русо вели да се астрономија родила из предрасудка, говорништво из честољубља, мржње, ласкања и лажи, геометрија из тврдичлука, философија из празног љубопитства, а све па и морал из човекове гордости — једном речју да су наука и вештина обвезне својим постанком нашим пороцима. А обојица тврде да су практични резултати науке једино руководства за раскош, која развраћа обичаје, а сама пак наука — празна забава.

Без сваке сумње Русо је имао извесног утицаја на Толстоја, а ако ни у чему другом — оно у љубави према природи и народу.

(СВРШИЛО СЕ)

А ма ј л и ј е

(из туђег низа)

XLI

Савест без Бога суд је без судца
Крај ког се увек пати и страда;
Права је савест одблесак чисти
Онога бића што светом влада.

XLII

На бини живота,
Где је игра права:
Себичност најчешће
Глумцу дошаптава.

XLIII

Ужасно је кад у снаге милосрђа нема;
Она сваком, па и себи, само пропаст спрема.

XLIV

Какав је ко — такав и његов Бог,
Такав у свему;
За то понеки само и виде
Сирдњу у њему.

XLV

Више милосрђа и љубави чисте
Наћи ћеш у Бога,
Нег што је на земљи учињена греха
И помисла злога.

XLVI

„Време је новац, новац је сила!“
Али онда само:
Кад их оба корисно
Употребит' знамо. —

XLVII

Људи хвале величанство лава,
Јер прождире и звери и — људе.
А магарцу, корисном и вредном,
Поругама и батином суде!

XLVIII

Заједнички никад не славише пир:
Слава и мир.

XLIX

Мисао је душин дах и живот
— Њоме човек своју вечност спрема.
Прекинеш ли нит таквог живота, —
Шта је тело кад му душе нема? —

L

Треба да се чује
Ко ћутати уме;
Јер он своју дужност
Одлично разуме.

Превео О.

ЛОТОВ ЦВЕТ

индијска легенда

— Хенрих Сјенијевскић —

Једне дивне, благе ноћи пробуди се из дуге и дубоке замишљености велики и мудри Кришна и рече у себи:

— Досада сам у човеку видео најлепши створ земаљски, али морам признати, да сам се варао... Гледам одавде онај лотов цвет, како се љуљуска на ноћноме ветрићу, и колико надмашује својом лепотом оно друго цвеће. Крунице му се отвориле од месечева сребрна зрака, па не могу да скинем очију са њега. Не, — нема му нигде премца! — додаде дубоким уздахом. Затим плахом одлучношћу рече:

— Зашто не бих створио биће које би међу људима било оно, што је лотов цвет међу осталим цвећем? Да, нека тако и буде на радост сваког земаљског створа. Љубимче мој, ти лотов цвете, претвори се у најлепшу мому и појави ми се тад!...

И у том тренутку задрхта талас, као да га је крило какве ласте додирнуло; ноћ дивно засија, месец живахно заблиста, а песма ноћних тица заори се веселије.

Затим се све стисла и заврши се чудо: лотов цвет појави се пред Кришном у човечјем облику.

И творца обузе милина.

— Ти си био цвет језера, постани од сада цвет мојих мисли и прозбори!...

И дивна мома поче да говори тако нежно, тихо и слатко, да би човек помислио: слуша лаки шапат лотових цветних чашица, што их је отворио пољубац летњег поветарца.

— Господе, ти си ме претворио у живо биће. Али које си место означио за борављење моје? Немој заборавити, да ме сваки поветарац потреса и затвора крунице моје. Стрепим од буре и непогоде, од грома и муње; па и сунчани зраци боле ме и тиште. И поред преображаја свога задржала сам природу своју: бојим се земље и свега што је на појзи. Па где си ми, Господе, означио место?

Кришна диже очи према звездама, промисли се, па онда рече:

— Хоћеш-ли стан уврх оних гора?

— Господе, онде је снег и лед; од тога се бојим.

— Па добро, саградићу ти кров на врх воде и то од чиста кристала!

— Али на дну океана скривају се змије и друга страшила! Бојим се Господе.

— Или можда жудиш за бескрајном пустињом?

— Ох Боже, та у њој су непогоде и буре свеједнако.

— Па шта да радим с тобом, човечји цвете?!.. Скривене пећине нуде светим пустињцима скровишта и мира... Па да ли не би хтела у њима боравити?

— У пећинама је, ах Творче, тако мрачно!

Кришна седе на један камен и спусти главу у дланове своје. Бајна мома стајаше пред њиме плашљива и уздрхтала.

Међутим се благо лице зорино већ поче разливати по своду небескоме. Палме, бамбуси и језеро блистаху се у злаћаном сјају. Вели лабудови и чапље ударише у јутарњу песму на обали језерској, а пауни им одговараху. И баш у том тренутку зачу се свирка и заорише се хармонични гласови човечјег грла...

Као да се какав небески дух појавио... Кришна се трже и диже главу.

— То је Валмики што зору поздравља!.. И наскоро се откри застор од цвећа, што га досад покриваше бршљан, а на језерској обали указа се Валмики, песник љубави и срца.

Угледавши преобразени лотов цвет, занева химну, али му лира испале из руку, те их спусти малаксале и непомичан остаде, као да га је Кришна у један мах скаменио.

И Бог задивљено рече:

— Освести се, Валмики, и проговори!

И Валмики проговори и рече:

— Волим!

То је била једина реч, што му је пала на ум, једина што је у овом тренутку умеде рећи.

Божанска воља свемогућег Кришне приведе мому срцу песникову, оном срцу које је чувао и неговао само за лотов цвет.

Ведро, смећећи се као летњи дан, уђе лепа мома у посвећени јој стан. Али тек што је спазила боре срца песникова, када наједаред поче дрхтати. Као да јој је студен, оштар ветар шибао нежно и благо лице. И лотов цвет побледе.

Кришна се веома зачуди и упита:

— О, човечјим обликом заоденути цвете, зар се и песникова срца бојиш?

— Господе, одговори мома: какво си то место изабрао за мене? У том једном срцу видела сам све: и високе горе, и морска страшила, и голе пустиње, и непогоде и буре, па и оне скривене пећине! Зато се бојим, Господе.

Велики и мудри Кришна јој овако одговори:

— Нека те не мори страх, човечји цвете! Ако је у срцу песникову снег, — ти буди пролетњи дах који ће га откравити; ако су у њему дубоке воде, — буди му бисер; ако ти око опази у њему пустиње, — засади у њима цвеће љубави и среће; ако ли у срцу песникову наиђеш скривене пећине — ти им буди сунчани зрак што ће унети светлости у дубоки и велики онај мрак...

Валмики, којему се међутим повратио говор, жудио и страшно преклињаше:

— Да, учини то и буди благословена!...

Милан А. Поповић.

НЕРОЂЕНИ

— Јавле Ремер —

Како смо срећно живели док се не родисмо! Било је то у некој мочвари сасвим на крај света — управо онде где се сустиче, за људско сазнање, ограниченост и бескрајност.

А мочвар у којој смо ми живели била је иза саме оgrade. Седели смо обично на широким листовима водених ружа. То нам је било одређено као лична својина, а и као место за играње; то је наше мало царство. Били смо са свим мала, још нерођена деца, те нам је лист водене руже пружао довољно места.

Живели смо срећно, јер нисмо имали жеља. Вера и сумња за нас су са свим непознати гости. Никаква мисао не мрља чисто огледало наших душа. Не знамо за садашњост, не знамо за прошлост па ни за будућност.

Врчкали смо се по води, а кад би нас капљице квасиле, звонко смо се смејали, својим кртим, јасним смехом! Рођен човек не зна за тај смех; његов смех је само противност плачу, али никада прави смех....

Па ипак нешто је било у нама, неки неодређени страх, нешто што нам није дало да будемо потпуно срећни. Често управљасмо своје погледе и преко оgrade, питајући се: „Шта ли је тамо?“ С времена на време прилазиле су нам неке велике, беле птице са танким, сувим и црвеним ногама. И нехотице их сматрасмо за своје непријатеље, а чим би нас погледале — скакасмо у воду као поплашене жабе.

Па ипак велике беле птице уграбе поклад: некад једно од нас, некад и двоје, а некад чак и по троје.

А кад велике и беле птице полете преко оgrade, чак из даљине чује се плач и вика уграбљених другова наших.

А за што плачу?

Шта ли је тамо?

Прев. А.

Баба и унук (сликао В. Е. Мурило). У 7. броју „Нове Искре“ за 1902. год. изнесен је преглед живота и рада Бартоломеа Естабана Мурила, великог шпанског сликара. Овом приликом доносимо његову слику „Баба и унук“ која је веома цењена и која је сада у власништву Минхенске Пинакотеке. —

Из Сићевачке Клисуре. Лепоте ове клисуре одавно су већ привукле на се пажњу и доста су описиване и опеване. Некада непроходна и легло орлушина, сада је, због железничког трака, један од најлепших делова оне везе што спаја исток са западом.

Помамна уирега (сликао Вјеруш Коваљски). — Коваљски је, по неколиким својим сликама, познат и читаоцима „Нове Искре“. Све су оне из пољског народног живота, као што је и сав рад Коваљскога. Па и за ову слику, коју доносимо у овом броју, узет је материјал из пољског народног живота. — Годишњи је вашар, те се слегао свет из разних крајева. Необична врева и жагор вашарски узнемирише коње, који се помамеше и полетеше кроз онај свет. Најразличнији покрети у таквим моментима веома су верно ухваћени и изнесени. Слика је необично жива и оставља највернији утисак оваквих тренутака. —

Споменик † Љубомира П. Ненадовића — Чика Љубе. — 13. јула 1903. год. откривен је споменик у Бранковини на гробу Чика Љубе Ненадовића, који су му подигла српска деца, ђаци основних школа.

Споменик је пирамида од арањеловачког гранита, висока 3 метра, са бакарним попрејем у природној величини. Пирамида је израда Николе Лукачека, индустријалца из Београда, а рељеф г. Ђоке Јовановића, вајара.

Са источне стране споменика, а испод рељефа запис је:

*Љубомир П. Ненадовић — Чика Љуба — Академик и Књижевник * 14. септембра 1826. год. у Бранковини.*

Са западне стране:

† 21. јануара 1895. год. у Ваљеву.

Са северне стране:

*„Седите се ко ту лежи,
„Кад ограђен гроб му с' блиста?
„Ова груди...“ Не, не, није.
Него бисер зрна чиста,
Српске деце то је дар,
Српској песми на олтар!
Тиме љубе доброг Чика
Тим' бележе гроб песнику*

Са јужне стране:

*„Деца су ко цвеће, коров зле су страсти,
Истребите коров, цвет ће леи узрости.“
Српска деца — Чика Љуби.*

Споменик је намештен крај гроба Чика Љубина, баш крај самих северних врата цркве бранковинске.

Правила тога одбора потврдио је г. Министар Просвете. По тим правилима управитељ школе у Бранковини председник је тога Одбора, други учитељ-ца је деловој, а благајник је свештеник бранковински. Према томе, како су се мењали учитељи у Бранковини, тако су се мењали и председници одбора и деловоје. Председници су били 1896. г. Дим. Ј. Соколовић, 1897. г. Мика Сретеновић, 1898., 1899.. год. Недељко С. Савић, 1900., 1901., 1902. и 1903. г. Михаило Максимовић. Деловоје су били: г-ђица Лепосава Ф. Лазаревићева, Наталија Мазаревићева учитељице и Нед. С. Савић учитељ. Благајник је за све време био г. Светозар Д. Петровић свештеник.

За 7 година су прилози скупљати и скупљено је 1854·70 дин. Кад се дошло до те суме, одбор приступи погодби израде споменика и по допусту г. Министра Просвете од 21. јуна 1902. год. бр. 6526, закључи као најповољнију погодбу са г. Лукачком за 1300 дин. али да он буде дужан и рељеф г. Јовановићу платити.

Дирљив је био дан 13. јула у Бранковини. Ретка је то била свечаност! Од раног јутра свет се скупљао код скромне црквице, а доста је страних гостију још уочи тога дана било дошло. Бранковина не памти да је толико и тако одабраних гостију имала као тога дана!

Изасланици: Српске Краљ. Академије Наука, Министарства Просвете, Учитељског Удружења, Српске Књ. Задруге, Вака Алексиначке Учитељске Школе, Ваљевске Трговачке Омладине, Ваљевске Женске Подружине, Ваљевске Општине и многих околних општина — били су ту.

Позоришна дружина „Синђелић“, са својим управитељем г. Петровићем, дошла је, да помогне, да се ова свечаност што лепше изведе.

Представници просвете, многи учитељи из Ваљева и округа са школским надзорником; сви професори са директором из Ваљева; многи свештеници из Ваљева и округа, са окружним протом, дођоше да увеличају ову свечаност.

Војска је била знатно заступљена. Многи официри, виши и нижи, беху дошли на ову ретку свечаност. Дођоше и начелник округа г. Марко С. Ђуричић, а и начелник среза ваљевског.

Многи трговци, занатлије и чиновници из вароши Ваљева; многи председници и виђени грађани из срезова: тамнавског, колубарског, подгорског и ваљевског... Цвет округа ваљевског, интелигенција његова, мушко и женско, старо и младо, слегло се на ту ретку свечаност, на откриће споменика своме незаборављеном Чика Љуби... Слегло се у малено селанце, скромној цркви бранковинској, да при открићу споменика узвикне: *Слава ти, слава, наш Чика Љубо!*...

Одслужена је служба Вожја. Црква је била пуна; порта пуна. После службе био је помен покојном Чика

Љуби, после кога је г. Свет. Петровић држао кратак говор у славу покојникову. За овим је учињен помен и на гробовима Ненадовића (кнеза Алексе, војвода: Јакова, Симе и прота Матије), после кога је прота Марко Петровић држао дуг и леп говор — о *Чика Љуби, као песнику слободе*.

Позоришна дружина „Синђелић“ отпевала је песму „Српчак Чика Љуби“, коју је написао г. Мих. Максимовић, учитељ, а компоновао г. Јован Урбан, капелник војне музике у Ваљеву. И речи и композиција су врло лепе, а и хор је отпевао на опште задовољство.

Декламација „Општа Кућа“ од Чика Љубе, коју је декламовао један ђак бранковинске продужне школе, свакоме се допала.

За тим је председник ђачког одбора г. Михаило Д. Максимовић држао дирљив говор, да је многу сузу из очију присутних измамно. При свршетку говора, ђаци школе бранковинске певаху у глас:

У млађана срца наша,
Ужего си плаћам!
Ми ти спомен откривамо,
Диг'о си га сам! — —

И одмах за тим скидоше платно са споменика у који су биле упрте очи присутних. Настао је био тајац! Још се само чуло понеко тихо јецање, када је почео говор изасланика Српске Академије Наука, академика г. Љубе Јовановића, који је у своме дугом, заносљивом и одушевљеном говору одао хвалу песнику и величао врлине народа округа ваљевског, из кога ево пуних сто година излазе велики људи: на пушци, перу и политици; народу, који је пре сто година дао *прве жртве* за слободу Србије — кнезове Алексе и Илију; народу, који је дао мудрог дипломату проту Матију и философа Љубомира Ненадовића... јер само у храбром народу могу да одрасту храбри људи; у великом народу, велики људи. —

Чим је г. Јовановић завршио говор, засвирали су свирачи Чика Љубино коло, „Тројанац“, у које се ухватило све, све, — — и старо и младо и мушко и женско, те тиме испунисмо једну жељу Чика Љубину.

За све време ове свечаности киша је падала. Она је узрок те се није могла да изврши 9. тачка програма свечаности, *заједнички обед*, онако како је приређивачки одбор желео; како су се гостољубиви грађани општине и цркве бранковинске били постарали.

Дугачки зелени хладњак, у који је могло сести 300 душа, није могао да буде заклон од кише, те се на брзу руку поставило у учионици. Али ко прво за трпезу да се позове и како да се искупимо, — кад се од плушка кише разбегло све по сеоским софама?!.. Инак, захваљујући вредноћи и обазривости приређивачког одбора, све је било добро.

После подне је киша стала. Сунце грануло, а наредно весеље отпочело и трајало до мркле ноћи...

Ето, тако је откривен споменик Љубомиру П. Ненадовићу — Чика Љуби.

На споменик су положили венце: родбина Ненадовића, позоришна дружина „Синђелић“, Ваљевска Женска Подружина и учитељи и учитељице.

Одбору су стигле истог дана многе телеграфске честитке, похвале и успомене на Чика Љубу.

Н. С. С.

Јаничар (сликао Г. Вопо). — Јаничар (турски „јени-чери“ т. ј. нова војска) назив је турскога војника из оних редова што их 1329. г. основа Султан Оркан од силом потурчених хришћана. Султан Мурат I већ је имао 12.000 јаничарских бораца. Сваке пете године плаћала је раја данак у крви т. ј. изасланици турски одабирали би тада рајразвијеније дечаке за рекруте јаничарске. Тек у XVII веку престало је рекрутовање из хришћанских народа. Највећи број јаничара прелазио је 100.000. Одабраност, угледност и лепота јаничара беху у свету чувено, а у Јевропи беху јаничари најбоље извежбани и најиздржљивији пешаци. У мирно доба јаничари су вршили полицијску службу, а ратничко им оружје беше дуга, тешка пушка, кратка сабља, нож и ништољ за појасом. Од јаничара је одабирана и лична стража султанова. При заузимању Цариграда (1453. г.) јаничари су били најбољи борци, и захваљујући највише њима — ушао је Мухамед II у зидове Цариградске. — Али, поред овога, и највећи број султана, везира и ага завршио је смрћу једино по необузданој вољи јаничарској. Њиховој сили за дуго времена није се могло одолети; тек султан Махмуд II (1826. г.) успео је с помоћу тобџија, кумбараџија и бостаниџија (војни чувари царских вртова) да уништи јаничаре. Против њих је понесена тада и пророкова застава која је и унела највише фанатизма у борачке редове. 17. јуна (п. н.) заувек је уништено јаничарско име, јер је до тога дана убијено и обешено преко 35.000 јаничара. — Српски народ горко је испаштао јаничарство, јер је њихове редове пунио и својим подмлатком!

Из српске војске: У ратној служби, Осадни топови, У пешачкој борби. — Низу досадашњих слика из српског војничког живота додајемо и ове три, којима нису потребни потањи описи. Желећи да албум војничких слика и даље развијамо, молимо српске аматере фотографе и све оне који имају оваквих снимака, да нам их шаљу, а ми ћемо их најрадије објављивати. —

Торњава у Пироту (фотогр. снимко Ж. Марковић). — „Пред ставама Расничке реке и Нишаве избио је из земље један пласт од стена, на коме је озидан градић Пиротски, око кога је, зиданим ровом, обвођена вода кад је требало. У пределу, где је данас Пирот, дизала се римска варош Quimedaва, са једним кастелом. По мишљењу стручних испитивалаца, кастео римски на истоме је месту, на коме данас градић Пиротски“ (Карићева „Србија“ стр. 770.). —

ХРОНИКА

На дну, драмске слике у четири чина, од Максима Горког, превод с руског. — Редитељ г. Илија Станојевић. Представљано први пут у Народном Позоришту 29. јануара 1904.

Два паука друштвена: Михаил Иванович Костиљев (г. Божовић) и жена му Василиса (г-ђа Јурковићева) издају у подруму свом постеље за преноћиште. Становници су у тој разбојничкој пећини сами „бивши људи“, створења божја која још није не могу падати, а и немају куд, јер су на самом друштвеном дну, јер су талог који се никад не може нависше понети. Ни бура каква не може им судбину променити, јер чим она прође — талог ће опет полако ићи дну, јер то је његова судбина, ту је његово место. И Михаил Костиљев и жена му Василиса, савим паучки, исисавају и последње сокове живота ових „босјака“, како их Горки крсти. „Колико само — вели Михаил Кљешчу бравару — заузимаш места код мене за две рубље месечно. Сам си у постељи... да... Бога ми, за свих пет рубаља! Треба ти повисити још за пола!“ Док је стари Михаил заузет оваквим пословима, жена му Василиса, животињски страсна, воли се са лоповом Васком Пеплом, који је за Михаилов рачун учинио већ доста подвига који у Русији воде право у Сибир. Ова је љубав стожер у драми, око ког се води оно нешто драмске радње. А јачи је степен њезина развоја Васицина љубав према Василисиној сестри Наташи (г-ђа Петковићева), девојци мирној и правој паћеници, на којој Василиса врло често огледа снагу својих руку, било из мржње према Михаилу било из љубави према Васи. Тек јавук Наташин — рефрен је страшној песми „На дну.“

Остала лица у драми само су оквир већ поменуте слике.

Медвјеђев, теча Костиљевих (г. Марковић) прост је и глуп полицијски стражар којему је „ред и закон“ све и сва — ако то друкчије не може бити. — Кљешч бравар и жена му Ана — страшна слика брачног живота у друштвеном талогу. Тек пре пола године доспели су у талог, за то се Кљешч још и нада да ће се избавити: „Ја сам радник... Стид ме је да их и гледам... Ја радим од детињства... Ти мислиш да нећу одавде изаћи?... Изаћи ћу... И коју ћу згулити... али ћу изаћи!“ Жена му је туберкулозна и на умору, која не зна да ли је икад била сита, која је целог века дрхтала над сваким залогам и била само у дроњцима. Па и на самртном часу дрхти и стрени: „Господе, да ли ми није и на другом свету мука досуђена? Да ли није и у њему?“ —

Наша, проститутка, у свима појавама у драми не показује ни траге своје жалосне професије, већ кроз романтична преживљава и пати под неправдама што јој доуђује ужасни живот. Сензациони романи, у чије садржаје верује као у Бога, храна су души њеној. Дубоко увређена увек плаше, ако ма ко, од оних којима их препричава, не верује у њихову истинитост. А када прича о својој пређашњој љубави са студентом, љути се што јој

нико не верује: „Нећу више... Не ћу причати... Кад ми не верују... кад ми се смеју... (Прекинувши говор, ћути неколико тренутака, па настави топло и гласно, машући руком као да даје такт речима и као чујући далеку музику). Кажем ја њему: радости живота мог! Мој месече сјајни! Ни ја не могу без тебе живети у овом свету... јер те волим безумно и волећу те догод ми срце удара у грудма! Али, кажем ја њему, не убијај свој млади живот... треба он твојим драгим родитељима, којима си ти сва радост. Остави мене! Воље да ја пропадијем тужећи за тобом, животе мој, јер сам ја — сама, јер сам — таква! Пусти ме да пропадијем, — свеједно је! Ја нисам ни за што, и нема за мене ничега... нема ничега... (Покрије лице шакама и плаче).“ — А када Барон прича о својим великим прецима из доба царице Катарине, Наша га исмева, не верује му. Увређени барон, доведен до суза, узвикне љутито: „Било је, јаво да вас носи!“ — а Наша, задовољна тим, одговара му: „А, заурлао си!... Разумео си, како је човеку кад му се не верује!“

Бубинов, капар (г. Љ. Станојевић), тип је резонера овакве средине. Ништа га не потреса, ништа не узбуђује, све је на своме месту као што треба. „Не волим посао, лен сам; кад почнем да пијем — попио бих све до голе коже“ вели сам о себи, а ипак ради. Зна утицај талог „у ком господе нема, у ком остаје го голцат човек.“ У смрт гледа најравнодушније: Кад умре Кљешчева жена Ана, он вели: „Престала је кашљати... Сви тако: роде се, живе, умру... Умрећу и ја и ти... Зашто жалити? Легајте, децо, само полако... Ноћу — спавати треба.“ А савест? „Чему савест, — ја нисам богаташ!“ —

Сатин, некадашњи телеграфиста, читао је доста и био пет година у тамници, јер је убио „подлаца“ који му је сестру увредио. У тамници је постао ово што је сад. Кад му напомену да ће га ма кад и ма ко убити при картању, он одговара: „Будало, двапут се не умире!“ Прошлости се једва сећа, јер њој га ништа не вуче. О раду вели: „Рад? Учини да ми рад буде пријатан, па ћу, можда, бити радник! Да, можда! Кад је рад — задовољство, живот је — леп. Кад је рад — дужност, живот ја — ропство!“ „Човек може и веровати и не веровати, то је — његова ствар. Човек је слободан... Он за све плаћа сам: за веровање, за љубав, за памет... Човек за све плаћа сам, и за то је — слободан. Човек је — истина! Шта је човек? То ниси ти, нисам ја, нису они... не! то си ти, ја, они, старац, Наполеон, Мухамед... уједно (оцртава у ваздуху лик човечји)! Разумеш ли!.. Ја увек презирем људе који се брину како ће се заситити. Није ствар у том. Човек је — виши! Човек је изнад ситости!“

Глумац (г. Гавриловић) очајничка је слика алкохоличара. Израђена је са мало потеза, али тако поуздано и силно, да гледаоца језа подилази пред овом сенком људског лика. Шта је некада било — не зна. Најмилију декламацију своју, којом је некада одушевљавао слушаоце, не уме ни да почне. Са непејмљивим поносом вели: „Мој се организам трује алкохолом!“ — али ни то није његово посматрање, то је чуо од доктора. Једно само зна — и то је још једна једина срећа његова — „никуда из ове које!“ —

Барон (г. И. Станојевић), како сам вели а како, верују и остали, донета је племићског порекла. Сам увиђа

да је сада нико и ништа. Сам вели: „Од како памтим себе... у глави ми је некаква магла. Никада и ничега се не сећам... Некако ми је... неугодно... Изгледа ми да сам се целог века само пресвљачио... а зашто? Не знам. Учио сам, носио сам мундир племићког института... а чему сам се учио? Не знам! Оженио сам се... обукао сам фрак, затим халат... а узео сам рђаву жену. Зашто? Не сећам се!... Упропастио сам све што је било, носио сам неки сиви капут и зелене панталоне... а како сам пропао — не сам опазно... Служио сам у државној благајници... мундир, фурашка са кокардом... упропастио државне новце, навукли ми апсеничку блузу... За тим... ето. И све као у сну... а? Смешно?“ Данас је Нашњин подводник, а уз то Квашњи пиљарици носи корне на трг.

Намерник, туђин Лука, лице је у драми, које једноликост живота свих осталих усколеба и уноси нешто ново, дотле непознато. Од његова доласка догађаји се брже развијају. Цео талог ускомења се и покрене под његовим утицајем. Васка се, по његову наговору, реши да са Наташом оде у Сибир и поведе нов живот. Али у свађи са Василисом и њеним мужем, убије овог, те, окрививши у исти мах и Василису као учесницу, одлази с њом у тамницу. Глумац, жељан новог живота и лечења, — обеси се. Ана Кљешчева умире крај његове утехе, али јој се у последњим часовима порађа жеља да јоште живи, ма се и даље мучила! Подрум закупуљују и даље га издају друштвеном талогу Квашња и Медвјећев. —

Лука је чудан и довољно необјашњен тип. То је човек који путује по руској земљи (овога пута пошао је у Малу Русију где су, вели, „открили нову веру“). Ако је он апостол Горкизма, последице његова рада не могу задовољити никог. Он је духовни анархиста, и ако би га тај назив увредио. Пун је речи од утехе, па их сипа и десно и лево, али дубоко сипатничког нема у њима. Благ и приступачан лако је отворио срца својих нових познаника, а пута за то не бира. Ако га ко покуди, — одобрава; ако ком треба поласкати, — не двоуми се (на пр. жандара Медвјећева стално зове „господин члан“); ако је ситуација незгоднија — има пуне руке двосмислених одговора. Довијајући се на све начине, он задобија људе, отвара им срца, па у њих и неосетно уноси све што мисли да треба унети. На тај начин доводи их до размислања или тренутних жеља за поправљањем. Бубинов и Сатин поверавају му своје нитимости; Нашња би да се подигне из талог; глумац би да ради и да се лечи; Васка би да побегне с Наташом...

Па и када је отишао, а главни се догађај пренео у тамницу, — Лука је ипак још за неко време стожер око којег се врте и окрећу покренуте мисли талогова остатка. Кљешч га овако оцртава: „Мамо их пекуда, мамо... али им сам није пута показао!“ А Сатин: „Ја разумем старца, да! Он је лагао, али из сажалења према вама, јаво да вас носи!... Ко је слаб душом и ко живи о туђим соковима... том је лаж потребна...“ Барон изненађен узвикује: „Тако је... И ја се слажем...“

А крајњи резултат свега тога? Талог остаје талог, јер је сав потрес био безначајан; чим је он прошао, талог је опет пошао дну, где му је место и одакле се никад не може подићи! А плодови Лукине акције? Плодови су: смрт глумчева, тамница Василисе и Васке, растајак Васке и Наташе, смрт Михаилова и искрена жеља свега остатка да ствари опет пођу по старом. Па тако и бива! Кад јављају да се глумац обесио, тек отпочето весеље мора да

се прекине, те Сатин јетко узвикује: „Ех... поквари нам песму будала!...“

*

Не би било без интереса повући паралелу између „Паланчана“ и „На дну“, те да се види њихов утицај на гледаоце, а у исти мах и њихова посебна вредност. Обе је драме писао Горки и обе су познате Београђанима. Овом реферату није намера да дубље уђе у та поређења, али можда неће бити излишно саопштити мишљење о том. „Паланчани“ су несумњиво боља драма него ли „На дну“. И ако су обе афористичкога карактера, „Паланчани“ изазивају много јачи интерес у публике него ли „На дну“. Широка основа „Паланчана“, борба конзервативног са новим, обухвата и све нас, а „На дну“ износи средину којој лека нема, коју не можеш подићи ни Христовским жртвама. За успех „Паланчана“ у Београду — наше су породичне прилике као поручене, а „На дну“ је низ слика нама непознатих, а и за саму Русију неистинитих, романтичних. За доказ служе сва она многобројна места чисте философије, која никако не иду руку под руку са онаквим типовима. И ако је ово особина Горкога, ипак се она не може одобрити при решавању свих оних проблема што их Горки проматра у својим производима. Погрешне претпоставке — нетачан суд!

На завршетку потребно је коју рећи и о самој представи на нашој позорници. Изгледало би да је то сасвим излишно, јер се напомене данас нерадо примају. Ја их ипак износим, јер кад већ пишем реферат, не могу никакo допустити, да ма ко помисли, да су погрешке остале неопажене.

На пример, подела улога! Ја се бојим да за неправедно и невестито дељење ма чега у животу не постане пословица: „Делиш као позоришна управа улоге!“ Јер зар је онако требало поделити улоге Барона, Нашње, Наташе, Бубинова, Сатина? Зар се погрешке површног читања нису могле исправити при распоредним огледима? Или управа верује да је подела тачна?... Па декорације! Јесу ли оне нове декорације почели обећаног реформног декоративног рада? Шта је представљала прва декорација? Затворен простор или собу без једне читаве стране, кроз коју се тамо у даљини назире некакав зид, брдо, шта ли је? Па она несрећна декорација у трећем чину! Десно „Развалине града Друдеништајна“, а лево спољашњи зид босјачкога стана, са прозором који је у унутрашњости стана партерски, а у спољашњој — са другог сирата! — Је ли потребно навести пишчев захтев за бину трећег чина, па то упоредити с оним што смо видели? Изговор на тешкоће не вреди, јер се све то, са најмањим додацима, могло наћи у магацинима. Па тек оне ужасне „луфтулисе“, које се *никако* нису смеле употребити! — А костим?! Зар се смео овако обући комад који није тражио ни једне паре издатка за нове костиме!...

О преводу не могу говорити, јер га немам пред собом. Али ако је истина да је српски превод овераван према француском и немачком, онда је Велики Дивљак заслужан жаљења. Зар допета у Београду (да не кажем: у Српству) никог нема који би се бавио и о његову језику?

Глумци су унели сву добру вољу за учење и тумачење, а није њихова кривица што није све било како би они најрадије хтели.

— К.

Кнут Хамсун

Хамсун је норвешки писац, сањалица и мистичар. Проучавајући односе између човека и природе, стара се да у својим типовима пронађе све оне мистичне силе које потичу из природе, а у човеку добијају израза.

О Хамсуну као човеку причају се чудне ствари, које бацају веома рђаву светлост на друштвене и књижевне прилике у Норвешкој. Несавитљив, увек дубоких и чврстих уверења имао је да издржи читав низ невоља и неприлика. Још непризнат у књижевности, а одлучен да се не повија према конвенцији, — морао је зарађивати средства за живот најтежим телесним радом. Био је дрвосеча, био је и носач у пристаништу престонице Христијаније. Посао је био тако незахвалан, да је гладовао и тада као и пређе. Не могући дуже издржати глад и немаштину, пође са осморицом чувара подморских каблова на Њуфундлендске стене, где је провео пуне три године. Без додира са осталим светом, постадоше (како сам вели у причи „Са-војска Краљица“) безгласни и неми као рибе које су једино виђали са своје станице. За тим је живео као вртар по разним градовима Америчким, док не постаде, такође у Америци, контролор вагона за спавање. Кад је био сачувао нешто новаца, да може неко време без рада проживети, — врати се у своју отаџбину, где се са непомућеним одушевљењем предаде књижевном раду. А кад му се средства за живот примакоше крају, оде у Париз где је у највећој самоћи и невољи писао дело за делом, али без икаквих изгледа да ће поправити своје несносне прилике. У два-наестом часу заузео се Вјернстјерне Вјерисон, те отвори у Норвешкој упис прилога за даровитог земљака. Исту улогу вршио је међу Немцима сатирични лист „Simplicissimus“. Од тога доба поправише се Хамсунове материјалне прилике, те доби нова полета за књижевни рад.

Према оваквом животу могло би се очекивати да кроз Хамсунове творевине веје тежак, оптужнички тон према свему друштву. Али није тако. Његова је уметност узвишена над његовом личном судбином. Само у једној јединој књизи, у свом великом роману „Глад“, разрађује Хамсун једну од ужасних епизода из свога живота. У овом роману најјаче су истакнуте све особине Хамсунове. Сваки би други ову материју разрадио друштвено-тенденциозно, а он стоји према њој сасвим објективно. „Глад“ је аутопсихолошка студија великог стила, која се уздига над личношћу, а у основи разрађује борбу духа са немаштином и невољом живота. Ова борба између духа и материје, између културе и природе јединствена је одлика Хамсунових радова.

Хамсун бележи своје типове психолошко-уметнички, до најситнијих детаља; али поред ових детаљних описа не заборавља ни оне велике линије, те нам се творевине његове јављају потпуно природне. Обичне и генијалне људе разликује Хамсун по суми мистичности која је у њима. У колико је човек генијалнији, у колико се више осећа везан за природу, у толико више зависи од ње, у толико је све мистичнији самом себи; а у колико је свакодневнији, обичнији — у толико се више осећа све слободнији, у

толико су му све јаснији и разумљивији они пуно мистични односи између неба и земље.

Жудње човекове описао је Хамсун, потпуно уметнички, у четири најбоља дела своја: „Глад“, „Мистерије“, „Пан“ и „Викторија“.

У „Глади“ црта живот човека који, поред све жеље и воље за рад, — мора да гладује. Јединственим начином изнесен је утицај физичких болова на душу, неописана жудња за радом и она узвишена судбина великих душа, да сиротињи, јаду и невољи, даду мучну зараду своју, не бринући се ни мало о будућности која ће им и опет послати — глад!

У роману „Мистерије“ опет је изнесен тип жудника, али овог пута прецизнији. Нилсен Нагел генијалан је човек, песник кога су жудње духа његова сасвим обујмиле. Оне га нагоне на чудновате и загонетне поступке, те се паланчани, суграђани његови, узбуњују и машу главама. Чудна маштања, о којима им прича, уверавају ове људе да је Нилсен кандидат за лудницу. Само га Дагнија Ки-ландова разуме. Нешто је привлачи к њему, а и он је воли. Она је верена са другим, и неколико је пута хтела да веридбу прекине и да буде Нилсенова, али у одсудном је часу одбије једна од његових елементарних жудња, те се од-носи почну колебати, борба малаксава, докле Нагел једнога дана, под теретом душевних мука, не полуди и не удави се у мору. — Критика је овом делу отпевала праве химне.

Па ипак је ово дело надмашило његов „Пан.“ Ово је једна од оних књига која се никад не да довољно читати. Она је јединствена у норвешкој књижевности, и по величини, и по чистоти, и по судбини. — Јунак је поручник Глан који у једној шумској колиби живи по-вучено. Ту он живи у потпуној интимности са природом. У њој нема за њега ничега недуховног; он говори са камењем, биљем и животињама, јер је све то део његова бића, у свему осећа и види живот. Природа и његово „ја“ постају неразделива целина. У људском је друштву неумешан. Едварда Мак, исто као Дагнија, прилази му и најзад оствари жељу своју: изведе га из самоће и уведе међу људе. Губитак оног пређашњег „ја“ доводи га у сукоб са Едвардом, коју још вазда воли, — и поново се врати својој самоћи. Она покушава да га и опет к себи доведе, али овог пута узалудно. Растанак је непријатељски. Али не могући заборавити Едварда, и Глан завршује са-моубијством у Источној Индији, где у једном сукобу са тигром, нагоњен жудњом незнамом, толико насрће и дражи дивљу звер, док најзад не паде као жртва незнања.

И по четврти пут изградио је Хамсун Нагелов тип у роману „Викторија, историја једне љубави“. Јован, мли-наров син, загледа се у Викторију, снахијину кћер. Заволи и она њега; једном га чак и пољуби. Узалуд је, после тога, покушавала да га уведе у друштво: сањалица и фан-таста није био за такве огледе. То одбија Викторију од Јована, и ако није била у стању да га сасвим одгурне. Борба се јавља и развија, али је овога пута човек био јачи: Викторија умире. Мистицизам љубави деловао је у њима, порађао жудње и сукобе, — без њихове свести и без њихова уверења да то бива како они хоће.

Остали Хамсунови радови, и ако несумњиво велике вредности, не домакоше се значају ових поменутих. У њима је највише и најчешће изнесен реалан живот, а најрадије из новинарског и књижевног света.

Написао је и драму „Пред државним вратима“, која је његов најслабији рад. Необично је дугачка, мо-нотона и без довољно композиције.

У овом броју „Нове Искре“ доносимо једну Хамсунову новелу из збирке „Робље љубави“. И ако ни једна из ове збирке не достиже значај његових великих радова, ипак ће, за овај мах, бити довољно за први приказ Кнута Хамсуна.

Тешкоће, што их је Хамсун преживео, нису прошле без дубљих трагова. Сам вели: „Бојим се да нисам већ изгубио своју творачку моћ“. Оронуо телесно, остарео пре времена, — помишља и верује да је већ казао своју последњу реч. Нека би и тако било, ипак ће име Кнута Хамсуна остати украс и дика норвешке књижевности, јер ће и у далекој будућности сијати поред имена Ибзена и Бјернсона. —

* Изашао је и трећи свезак *Biblioth. ausgew. serb. Meisterwerke*: „Um hohen Preis“ (Тако је морало бити), ein bürgerliches Trauerspiel, von Branislav Gj. Nušić, übersetzt und für die deutsche Bühne bearbeitet von Dr. Friedrich S. Kraus. —

* За Летопис Матице Српске примљени су рукописи: Медо Пуцић, од Марка Цара и О церемонији побратимства, од Св. Грубача. — На оцени су рукописи: Документи о учешћу Југословена на Слав. Сабору у Прагу год. 1848, Крсно име или слава, Цртежи, и Животопис Мите Орешиковића. — Јосиф Шкултеги, књижевник у Турч. Св. Мартину примио је понуду Матице Српске да за Летопис напише расправу о савременој словачкој књижевности. —

* Изашао је и 6. свезак „Srpske Dubrovačke Biblioteke“. У њему је: „Rijeka, topografsko-povjesničke bilješke Vice Adamovića“. Цена је 0.70 а поштом 0.80 кр. Поруцбине прима Српска Дубровачка Штампарија. —

* Преведена је на руски и у Петрограду засебно штампана истор. расправа Ст. Новаковића „Мир Петра Ичка (1806. — 1807. г.)“. —

* Г. Воскресенски одштампао је у засебну књигу свој рад „Королство Србија. Старая Србија. Македонија. Черногорија“. —

* Српска Дубровачка Штампарија одштампала је у засебну књижицу чланак писца Л. Р. П. „О поријеклу Брацка Радичевића и његовој појезији“. —

* Друштво за чување народног здравља добило је на расписани конкурсе пројеката сеоских кућа 25 планова. Чим се избор сврши и одреде награде, друштво ће изложити све понуђене планове у дворници дома Црвеног Крста. —

* Професор Велике Школе, Др. Јован Цвијић, изабран је за дописног члана руског Географског Друштва у Петрограду. —

* Из „Просветног Гласника“ засебно је одштампан реферат проф. Мил. Ј. Поповића о књигама: *Der Bildungswert der modernen Sprachen* (A. Seeger) и *Der Bildungswert des altsprachlichen Unterrichtes* (Dr. W. Jerusalem). —

* Књижара Берихарда Мајера (Лајпциг) издала је, у част стогодишњице српског устанка, монументално дело скоро преминулога научара и великог српског пријатеља

Ф. Каница „Краљевина Србија и српски народ“ („Königreich Serbien und das Serbenvolk“). Дело има три свеска: I и II „Land und Bevölkerung“ и III „Staat und Gesellschaft“. Цена је сваком свеску 23 марке (у ланом повезу 25). Дело је украшено великим бројем слика, мапа и карата. —

* Академија Наука одредила је, из фонда Марије и Михаила Миливојевића, по 400 динара помоћи за ову годину изнемоглим и старим писцима српским: Људевиту Вуличеву, Милошу Милисављевићу и Павлу Чортановићу — Обновили сликар Чортановић умро је на неколико дана после овог решења. —

* Министарство Просвете и Црквених Послова расписало је стечај за Српску Народну Химну, која ће заменити ону што је до сада била (речи Ј. Ђорђевића, композиција Д. Јенка). Уз текст химне треба послати и композицију за мушки и мешовити хор. Награда је и за текст и за композицију до хиљаду динара. Рок је стечају до 15. јуна ове године. Пишчево и композиторово име треба ковертовати. —

* Д-р Коста Кумануди, доцент у Великој Школи, прештампан је из правничког листа „Глас права, судства и администрације“ своју расправу „Наше законодавство о чиновницима“. Књизи је цена 0.80 дин. —

* Књижара Браће М. Поповића (Нови Сад) штампала је за гласовир у две руке „Пет народних босанских песама“. То су: 1. У Омера више Сарајева... 2. Вино пију, лане! 3. Цар везира... 4. Гора, гора! 5. Сива магла. — Цена је 1 круна. —

* За „Годишњицу Николе Чуића“ примљени су ови радови: „Из турске фолклора“, белешке д-ра Тих. Р. Ђорђевића, и „Ношење крста“, народни обичај у Црној Гори, од Ивана Јов. Иванишевића. —

* Коста Н. Костић штампан је студију из културне историје српског народа у средњем веку „Стара српска трговина и индустрија“. Књизи је цена 2 динара, а може се добити у књижари Мите Стајића. —

* Из календара „Воспњака“ за 1904., засебно је прештампана приповетка учитеља Ник. Видаковића „Вићо“. Књижици је цена 20 потура. —

* У Државној Штампарији општампан је „Закон о штампи од 12. јануара ове године“ (продајна цена 0.40 дин.) и „Закон о изменама и допунама у казнином законнику, кривичном поступку и полицијској уредби од 17. јануара ове године“ (продајна цена 0.20 дин.). —

* Трговина Милана Арсенијевића и Кооп. у Београду штампала је у свом издању књигу „Детињци“. То је збирка прича, песама и чланака о природи што их је средно Мих. Јовић, учитељ. Књига има 5 табака са доста слика. Цена је 0.60 дин. Књижарима 30%. —

* Изашла је прва књига Библиотеке „Српског Економиста“. У њој је стручна расправа д-ра Мил. С. Васића „Наше шуме“. — Цена?

* Краљ. Српска Академија Наука и Уметности изабрала је за свог редовног члана г. Сима Матавуља, а за дописне г. г. Д-ра Менделјева, руског академичара, Саву Урошевића, проф. Вел. Школе, Алексеја Александровића Шахматова, руског академичара, Вацлава Томека и Лубора Нидерла, чешке научаре. —

* Професорско Друштво решило је да у славу Стогодишњице Првог Устанка прикупи и засебно одштампа све народне песме о том устанку. —

* Г. М. Ђ. Милићевић спремно је за штампу збирку „Карађорђе у говору и створу“. Чуићева задужбина примила је да ову књигу одштампа, као своје издање, у 1200 примерака. —

* Г. Никола Б. Несторовић, архитекта Министарства Грђевина, добио је прву награду за израђену скицу Карађорђевог храма у Тополи. Другу награду (700) добио је г. Влада Поповић, подархитекта; трећу (400) г. Душан Живановић, виши архитекта. Са по 300 динара награђене су скице: г-ђе Јеленасвете Начићеве, архитекте Београ. Општине, и г. г. Мих. Рувидића и Пера Поповића, архитекта Мин. Грађевина. —

* 10. о. м. одржала је Новосадска Српска Читаоница прво своје овогодишње село, на којем је г. Пера Марковић, професор, прочитао своју расправу о првом српском устанку под Карађорђем. Затим је проф. г. Тих. Остојић прочитао народну песму „Почетак буне на дахије“. —

* У децембарском свеску (1903.) Бечког часописа „Entwicklung“ изашао је у преводу Р. Роде драмски фрагмент Бранислава Ђ. Нушића „Кнез Иво од Семберије“

* Издавачка књижара Пахера и Кисића (Мостар) већ штампа и за кратко време даће у продају „Православни Молитвеник“, који је приредио Д-р Никодим Милаш. Према изради корица, цена ће бити, за обичан повез, 1.20 круне а за најлукезузнији повез 60 круна. —

* 22. о. м. била је свечана седница Академије Наука и Уметности. Том је приликом читао председник академије г. С. Лозанић академску расправу „Хемија на уранку двадесетог века обасјана зраком радиоактивног зрачења“.

* Сима пл. Богдановић, пуковник у пензији, читао је 15. о. м., у дворници Српске Читаонице (Загреб), своје предавање „О женама у српској историји“. —

* У Америци (Pittsburg, 1931. Carson St.) почео је излазити „Вијенац“, нов српски лист за забаву и поуку. Излази двапут месечно. Издају га и уређују Јово Миљаш и Милан Обрадовић. Листу је годишња цена 2 ф. ст.

* Амерички „Вијенац“ јавља да је Милан Обрадовић штампао у Питсбургу књижицу: „Ко је и шта је Србин?“ Цена је књижици 20 центи.

* Наштампана је и може се добити у свима књижарама „Годишњица Николе Чуића“ књ. XXIII. У њој су ови чланци: 1. Кратак преглед имовинских облика у старој српској држави, од проф. Миленка Вукићевића; — 2. О историји Црне Горе црногорског митрополита Василија Петровића, од проф. Јована Н. Томића; — 3. Најмлађи круг народних песама, од проф. Андре Гавриловића; — 4. Географско-историске слике из Краљевине Србије (VI Каменички бој, с једним крокијем и пет слика; VII Соко-бања и околина, с једним крокијем и четири слике; VIII Малајнички бој, с крокијем и IX Неготин и Хајдук-Вељко, с крокијем и једном сликом), од генерала Јована Мишковића; — 5. Досетије у Трсту 1802—1806., од проф. Андре Гавриловића; — 6. Једно лето четовања, од Ристе Т. Пророковића-Невесинца — Књига има 370 страна. Цена јој је *два динара*. Књижарима рабат 30%. за готов новац.

* На Три Јерарха била је у Ср. Карловцима конференција српских књижевника и новинара. На њојзи усвојен је напрт за друштво српских књижевника и новинара. Друштво ће се звати „Змај“. Изабран је одбор, коме је поверено да на основи одобреног нацрта изради статут.

Константовано је да је за то друштво већ до сада по разним новчаним заводима уложено 8.000 круна. Прочитано је писмо госп. Корнела Јовановића, у коме изјављује, да ће друштву даровати своју кућу „Змајевац“ у Каменици.

Геолошки атлас Македоније и Старе Србије од Ј. Цвијића. 8 листова. Београд, 1903. Издање Академије Науке, Литографија Државне Штампарије 65/52 см. Садржај: Скица екскурзија. Геолошка карта Македоније и Старе Србије. Динарско-албански тектонски сукоб. Централно било. —

Српска Краљевска Академија. Српски Етнографски Зборник. Књига пета. *Насеља српских земаља*. Књига II. Уредио Др. Ј. Цвијић. Са 54 скице у тексту и атласом св. II. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. III + 1297. Цена 10 динара.

Српска Краљевска Академија. Српски Етнографски Зборник. Књига пета. *Насеља српских земаља*. Књига II. *Атлас*. Уредио Др. Ј. Цвијић. Са 22 карте и 51 фотографских снимица и слика. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије. В. 4° Цена 4 динара.

53 издање Чуићеве Задужбине 53. *Годишњица Николе Чуића*. Издаје његова задужбина. Књига XXXIII. У Београду, штампано у Државној Штампарији, 1904. 8°, стр. XVI. + 370. — Цена 2 динара.

Летопис Матице Српске. Књига 223. и 224. Свеска I и II за годину 1904. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1904. — В. 8°, стр. 148. Цена је овој књизи 2 круне.

79. Српска Књижевна Задруга 79. *Драматски списи Јована Ст. Поповића*. Књига друга. 8°, стр. XI + 147.

80. *Песме Бранка Радичевића*. Књига I. 8°, стр. XXVI + 159.

81. *Причања Вука Дојчевића*. Скупио и сложио Стјепан Митров Љубиша. Књига Друга. — 8°, стр. XXIV + 137.

82. *Светле слике*. Написао Драгутин Ј. Илић. (Ова је књига награђена из фонда попа Михалаћа). 8°, стр. 168.

83. *Са острва*. Приповетке Ива Ђинића. 8°, стр. 244.

84. *Приповетке Алфонса Додеа*. С францускога превео Душан А. Ђокић. 8°, стр. XXIX + 156.

85. *О херојима*, написао Тома Карлајл, са енглескога превео Б. Кнежевић. 8°, стр. XV + 326. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. —

54 Издање Чуићеве Задужбине 54. *Пчеларски речник*, прикупио и објаснио Доброслав М. Ружић. Београд, штампарија „Досетије Обрадовић“, 1904. — В. 8°, стр. 78. Цена 60 п. дин.

А. Карнеги. *Царство пошлова*. „Поштен рад — молитва Богу“. Београд, Досетије Обрадовић, — Штампарија Аце М. Станојевића, 1904. 8°, стр. VIII + 189. Цена 2 динара.

Књига за народ. *О исхрани*, од Д-ра Доб. Гер. Поповића, среског лекара. (Прештампано из „Народног Здравља“ 1904). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1904. 8°, стр. 16. Цена 0.20 п. дин. —

Vienac Slavi velike i sjajne junačke nam prošlosti Careva i kraljeva, bana i junaka, bojeva i junaštva, koji se dogadjahu prije 500 i više godina po zemljama slovinskim, a od Sinjeg do Crnoga mora opjevanih u najljepšim pjesmama narodnim kao i pjesmama Andrije Kačića-Miošića sa 33 slike i prilike iz onoga doba. Knjižara i štamparija Braće M. Popovića u Novom Sadu. — В. 8°, стр. 152. Цијена 60 новџ.

Св. 67. и 68. Мала Библиотека. Број I и II, година VI, 1904. Чедо Мијатовић: *Сиромас Марко*. У

Мостару, 1904. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. — 16°, стр. 131. Цијена 60 потура — (80 пара дин.). —

Светислав Стефановић: *Песме оригиналне и преведене*. У Мостару, 1903. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. 8°, стр. 92 + III. Цена ?

Записник треће конференције руковалаца лозних расадника, сазване 16 марта 1903. год. у Букову код Неготина. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — 16°, стр. 86.

Zemljopis Hrvatske. Napisali Dr. Hranilović i D. Hirc. Vlastitom nakladom pisaca. U Zagrebu 1904. Tisak Antuna Scholza. Svezak 15. Str. 449 — 480. Цијена 70 filira.

Претплатницима и Читаоцима Нове Искре

Ни у овој, шестој години „Нове Искре“, није нам потребно нити што ново обећавати нити се за старо оправдавати. Стална добра воља да лист одржавамо и да га, по могућности, усавршујемо — види се из свега досадашњег рада, а то ће нам начело бити водиља и у овој години „Нове Искре.“

С разлогом тражимо да нам се верује: да бисмо били најзадовољнији кад бисмо могли јавити својим читаоцима да је довољним претплатничким одзивом „Нова Искра“ потпуно обезбедена. Утврђујемо и овом приликом жалостан факт, да је у српским породицама још увек пуно туђинских илустрација, и да је *туђе* још увек и лепше и — приступачније!

„Нова Искра“, једини српски илустровани лист, обраћа се свима пријатељима српске књиге и српске илустрације, да се у својим круговима заузму око скупљања претплате, јер је претплата *једини* извор за њено материјално одржавање.

Досадашње дужнике најоштрије опомињемо да своје дуговање одмах измире, јер су јавне опомене и судске тужбе неугодније него што многи мисле у немару свом.

Претплату је најбоље слати упутницом или је предати, као поштански претплатник, поштанској станици која ће лист најуредније предавати. Накнадно потраживање појединих бројева примамо у року од 2 месеца; после тога рока бројеве ћемо слати само по откупну цену. —

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Баба-Гаја, слика из Старе Србије, написао Зар. Р. Поповић (наставак).

Њен сонет, песма М. Јелића.

Чича-Митина смрт, слика, написао С. Д. Тодорић, (свршетак).

* * * песма М. П.

Бре ђаволе копо море!... из pjesама „Ашиклија“, Османа А. Ђикића.

Робље љубави (Киут Хамсуи), превео Р.

Мртвачки сат песма, Р. Ј. Одавића.

На гробљу (А. Чехов), с руског превео П. М. Протић.

Лазарица или Бој на Косову, од Ср. Ј. Стојковића.

Леонид Андрејев, књижевна слика (свршетак).

Њој (Georg Busse-Palma), песма М. П. Ђирковића.

А. Н. Толстој о прогресу и науци, превео Д-р Вој. Ст. Поповић.

Листићи: Амајлије (из туђег низа), превео О. — Лотов цвет индијска легенда, превео Милаш А. Поповић. — Нерођени (Павле Ремер), прев. А.

Уз наше слике.

Хроника (Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Баба и унуче. — Из сићевачке клицуре. — Помамна упрега. — Споменик † Љ. П. Пенадовића. — Из српске војске: У ратној служби. У нешачкој борби. Опсадни топови. — Тврђава у Пироту.